

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY KONVERZE K HNUTÍ
HARE KRIŠNA**

**PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF RELIGIOUS
CONVERSION TO HARE KRISHNA MOVEMENT**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Anna Sestřenková

Vedoucí práce: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Olomouc

2022

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce PhDr. Olze Pechové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a podněty, které mi k práci poskytla.

Dále bych chtěla poděkovat všem svým blízkým za podporu, kterou mi věnovali při psaní této práce. A v neposlední řadě děkuji všem svým respondentům za jejich čas a otevřené sdílení svých zkušeností.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Psychologické aspekty konverze k hnutí Hare Krišna“ vypracovala samostatně pod dohledem vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 31. 3. 2022

Podpis:

Anna Sestřenková

Obsah

Úvod	5
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Náboženství a spiritualita	7
2 Nová náboženská hnutí	10
3 Hinduismus	11
3.1 Historie uctívání Krišny	11
3.2 Čaitanjevské hnutí	12
3.3 A.Č. Bhaktivédanta Swámí Prabhupáda	13
3.4 Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny (ISKCON)	13
3.5 Hnutí Hare Krišna v České republice	14
4 Filozofie a životní styl v Hnutí Hare Krišna	15
4.1 Literatura	15
4.2 Základní regulace	16
4.3 Bhakti jóga	16
5 Náboženská konverze	18
5.4 Typy náboženské konverze	18
5.4.1 Dle rychlosti (William James)	18
5.4.2 Dle průběhu (Gordon Allport)	19
5.4.3 Dle směru	19
5.5 Teorie náboženské konverze	20
5.5.1 Edwin Starbuck	20
5.5.2 Hjalmar Sundén	20
5.5.3 John Lofland a Norman Skonovd	21
5.5.4 Lewis Ray Rambo	22
5.5.5 Peter Halama	23
6 Důsledky náboženské konverze	25
7 Psychologické aspekty konverze k hnutí Hare Krišna	27
VÝZKUMNÁ ČÁST	
1 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky	29
1.1 Výzkumný problém	29
1.2 Cíle výzkumu	29
1.3 Výzkumné otázky	30
2 Aplikovaná metodika	31

2.1	Metody a kritéria výběru výzkumného souboru	31
2.2	Charakteristiky výzkumného souboru	31
2.3	Metoda získávání dat	31
2.5	Reflexe pozice výzkumnice	33
2.6	Postup analýzy dat	33
3	Etika výzkumu	35
4	Výsledky analýzy dat	36
5	Zodpovězení výzkumných otázek	52
6	Diskuze	54
6.1	Zhodnocení výzkumu a jeho limity	54
6.2	Interpretace výsledků výzkumu.....	55
6.3	Využití výsledků a možné budoucí výzkumy	57
7	Závěry	59
	Souhrn	60
	Seznam použité literatury a zdrojů	63
	Přílohy	69

Úvod

Ve své práci se zabývám tématem konverze k hnutí Hare Krišna, konkrétně psychologickými aspekty tohoto jevu. Hnutí Hare Krišna je novým náboženským hnutím, které má historické kořeny již ve starověké Indii a jeho tradice byla dále rozšiřována především v patnáctém století v Bengálsku. Dnešní podobu má díky odkazu Šríly Prabhupády, který v sedmdesátých letech minulého století seznámil západ s učením Bhagavadgíty. Příznivci hnutí se označují jako oddaní Krišny a můžeme se s nimi setkat i v ulicích českých měst, když prodávají knihy a jídlo obětované Krišnovi. Nová náboženská hnutí mají v povědomí širší veřejnosti většinou negativní konotace a u hnutí Hare Krišna tomu není jinak. Cílem této práce je přiblížit proces konverze k hnutí a objasnit, jak jej vnímají a prožívají samotní oddaní. Náboženské skupiny totiž tvoří lidé, kteří mají své osudy a životní příběhy, se kterými není veřejnost seznámena, a tento fakt je možná mnohdy přehlížen a může vést k miskoncepcím.

Výzkumy v oblasti náboženské konverze se většinou soustředily na křesťanskou obec a oblasti nových náboženských hnutí byla věnována spíše 70. – 80. léta minulého století, tedy krátce po jejich rozpuku. Ráda bych tedy poznání tohoto fenoménu, především v českém prostředí, touto prací rozšířila.

Ke zvolení tohoto tématu mne vedla osobní fascinace hinduismem a indickou kulturou. K hnutí Hare Krišna mám vazbu, jelikož k němu před deseti lety konvertoval člen mé rodiny. Můj postoj k hnutí se proměňoval, ale vždy ve mně toto prostředí vzbuzovalo zájem, což vedlo ke zvolení tématu této práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Náboženství a spiritualita

Jedním ze zásadních pojmů pro téma této práce je samotné náboženství. Jeho definice nalezneme napříč historií a vědeckými přístupy nespočet. Když sáheme do historie setkáme se s pracemi E. B. Tylora, jehož definice náboženství jej popisuje jako víru v existenci duchovních bytostí. Ideově na něj navazuje Frazer, který považuje náboženství za vyspělejší způsob uvažování, než je magie (Pals, 2015). Ačkoli je přínos obou historicky významný, jejich teorie jsou v dnešní době již překonány.

Vzhledem k pravděpodobnému původu slova religio (latinsky náboženství) od slova religare (vázat se), je pochopitelná definice náboženství dle Neubauera (1994) jakožto vzájemné provázanosti člověka se skutečností, která lidské bytí přesahuje. I tato definice je však příliš jednoduchá a obecná a zahrnuje tak i oblasti, které bychom k náboženství jen těžko zařadili, jako například vědu či umění.

Často citovaná definice náboženství pochází od antropologa Clifforda Geertze (1966). Ten chápe náboženství jako systém symbolů, které vyvolávají v člověku nálady a motivace, které se jeví fakticky a realisticky, a to tím, že dané symboly formulují koncepci obecného řádu.

Dále Holm (1998) svým psychologickým přístupem považuje za stěžejní složky náboženství názory, způsoby chování a zážitky, které se vyznačují směřováním k nějaké nadsmyslové či metafyzické realitě. Holm dále uvádí, že z hlediska sociologického je při definici náboženství nutno přihlížet k faktu, že jde o jev společenský, pro který jsou nezbytné sociální kontext a existence skupiny, ve které je náboženství praktikováno.

Hejna (2010) se ve své definici shoduje s některými výše zmíněnými teoretiky. Také mluví o charakteristickém vztahu člověka k přesahující realitě, a toto rozšiřuje o základní tři prvky náboženství: 1) poznání nadřazené a na člověku nezávislé moci, 2) na níž je však člověk závislý a 3) snaží se s ní navazovat vztah.

Eliade (2006) definuje tzv. náboženského člověka, tzv. homo religiosus, pro kterého není svět jednotvárný, nýbrž rozlišený na posvátné, které se nám ukazuje a projevuje se zde, a profánní, jenž reprezentuje desakralizovaná moderní společnost. Posvátné nezahrnuje pouze víru v boha, ale také jeho projevy – hierofanie. Náboženský člověk se sám snaží být aktivním tvůrcem skutečnosti tím, že naplňuje její posvátnou podstatu vlastní existencí. Pro

náboženského člověka se téměř vše může stát posvátným, když v tom nalezneme hierofanii, ale často tato znamení ani nemusí být skutečná, stačí jejich náznak, který může být i (uměle) vyvolaný. Posvěcují se tak pro něj dějiny, místa, předměty, ale i běžné činnosti jako stravování či sexualita.

Dalšími definicemi náboženství pocházejícími od různých autorů bychom mohli pokračovat ještě dlouho. O jakési sjednocení těchto charakteristik a vymezení jejich společných bodů se pokusilo také mnoho odborníků. Pro ilustraci uvádím pohled tří českých religionistů Horyny, Hellera a Mrázka.

Horyna (1994) popisuje, jak náročné je v religionistice definovat náboženství, jelikož při snaze tento pojem vysvětlit jde o popis určité kultury očima jiné kultury, a to vědy. Jde o pojem velmi abstraktní a obecný, ale vědecky jej vysvětlujeme na základě zkoumání velmi konkrétních náboženství a až zpětně mezi nimi religionisté hledají podobnosti. Při definici náboženství je podle něj tedy nutné nezaměřovat se na hledání jeho podstaty, ale na výzkum nábožensky vykládaných skutečností, zkušeností a norem. Heller s Mrázkem (2004) v duchu barthovské teologie uvádějí, že třemi stěžejními body struktury náboženství jsou **člověk** a jeho **vztah** k tomu, co jej přesahuje, souhrnně nazýváno jako **bůh** v osobní i neosobní podobě. Tito autoři považují náboženství za čistě lidský fenomén.

Zajímavými náboženskými jevy jsou také kryptonáboženství a pseudonáboženství, souhrnně označované jako kvazináboženské, jelikož o jejich náboženském charakteru se dá polemizovat. Prvně zmíněným označujeme náboženství, která se sama jako náboženství neoznačují či přímo svou religiózní povahu odmítají. Dobrým příkladem je v dnešní společnosti například jóga. Řadíme sem také tzv. implicitní náboženství (někdy je tento název používán jako synonymum kryptonáboženství), která mají často politický charakter, např. komunismus a jiné ideologie. Pseudonáboženstvím chápeme jevy, které ačkoli nevykazují religiózní rysy, tak jsou svými příznivci za náboženské prohlašovány. Konkrétně jde například o scientologickou církev (Řičan, 2007). Osobně považuji za velmi sporné spojovat některé činnosti a skupiny s náboženstvím, jak tomu činí Řičan, když zmiňuje jako příklad kryptonáboženství „konzum“, přičemž jeho velechrámem označuje hypermarket. S tímto přístupem bychom pak mohli spojovat s náboženstvím téměř všechny lidské činnosti, především ty společenské. To by dle mého názoru vnášelo do religionistiky velký chaos, jelikož by předmět jejího zkoumání měl ještě o něco méně ostré hranice, než je tomu aktuálně. Případně by mohlo dojít k jejímu úplnému vytlačení sociologií.

Souvisejícím pojmem s náboženstvím je religiozita, která zahrnuje víru a vztah s transcendentní bytostí, či něčím, co nás přesahuje. Realizuje se v komunitě a je vyjádřena institucionalizovanými praktikami neboli rituály, dále postoji a chováním (Fernandés, 1972 in Coutinho, 2016). Hejna (2010) ji považuje za neoddělitelně patřící k člověku a jeho dějinám a pojímá ji jako projev hledání smyslu života. Zahrnuje tedy vnitřní i vnější aspekty náboženství každého jedince. V sociologii tento pojem označuje rozšířenost náboženství v určité populaci. Výzkum religiozity v Evropě, který provedl Coutinho (2016), ukazuje, že nejvíce věřících má Turecko, Malta a Kypr. Naopak nejméně věřících žije ve Švédsku, Dánsku a České republice. Nejvíce nábožensky praktikujících je v Turecku, na Maltě, v Polsku a na Kosovu, opačně skórují země Švédsko, Česká republika, Francie a Estonsko. Z údajů Českého statistického úřadu získaných sčítáním lidu v roce 2021 vyplývá, že v České republice je přes 1,3 miliónu věřících příklánějících se ke konkrétní církvi, přičemž nejpočetněji je zastoupena Římskokatolická církev. Další téměř milion obyvatel jsou věřící bez příslušnosti ke konkrétní církvi (ČSÚ, 2022).

Spiritualitu můžeme považovat za jeden z aspektů osobnosti, některými autory je přijímána jako nezbytná. Schneiders (2003) ji v obecnějším měřítku charakterizuje jako schopnost osoby přesahovat sama sebe skrze lásku, vědomosti a vztah k druhým. V užším pojetí ji popisuje jako rozvinutou vztahovost k transcendentnu. Pojem spiritualita je často chápán jako záležitost jedince, niterné prožívání ve vztahu k transcendentnu a z něj plynoucí jednání, přičemž nemusí být vázán na konkrétní náboženství (Říčan, 2007).

2 Nová náboženská hnutí

Nová náboženství, jindy označována jako sekty, či v anglofonním světě jako kulty, vznikají a zanikají neustále. V povědomí veřejnosti s sebou většinou nesou tyto pojmy negativní konotace. Toto vnímání je však zlehčující a příliš generalizované. Svého času zastávalo i křesťanství v náboženském světě pozici „sekty“, která se oddělila od judaismu (Cowan & Bromley, 2013). Jak uvádí Vojtíšek (2007), vznik nového náboženského hnutí je podmíněn mnoha faktory jako jsou například místo nebo čas. Na časové ose v historii bychom mohli zmínit hned několik období a lokací, které se pojí s velkým rozpučením náboženských skupin. V aktuální době při definici nových náboženských hnutí je však nejvýznamnější období šedesátých let minulého století, ve kterém vznikly až stovky nových hnutí, a to především v USA, odkud se šířily do Evropy a u nás si našly své místo po revoluci v roce 1989.

Definice nových náboženských hnutí nalezneme nespočet. Vojtíšek (2007, 13) píše, že jde o „*hnutí, jejichž vznik je motivován novou náboženskou ideou.*“, přičemž tato idea nemusí být inovativní pro všechna prostředí, vždy záleží na konkrétním prostředí, ve kterém vzniká, a do nějž je importována. Další definici přináší Lužný (1997), který rozlišuje mezi termíny nová náboženská hnutí a nová náboženství. První pojem užívá pro označení nově vznikajících náboženských jevů v západním světě. Nová náboženství jsou podle něj nadřazeným pojmem, jelikož zahrnují hnutí rozšířená na západě, tak i jinde. Jejich vznik vychází z mezikulturního kontaktu, často u nich nalezneme silně etnický význam. Galanter (1989) zase zmiňuje jako hlavní znaky velkou soudržnost skupiny, systém konsensuální víry, skupinové normy chování a zároveň charismatického (či božského) vůdce.

3 Hinduismus

Pro západního člověka může být hinduistický náboženský systém poněkud těžko uchopitelný. Jeho název původně pouze označoval obyvatelé určité geografické oblasti, konkrétně té za řekou Indus. Počátky hinduismu datujeme odhadem přibližně okolo roku 1500 př. n. l. Některé charakteristické aspekty, které jsme zvyklí vidat a pojmenovávat u jiných náboženství, zde chybí případně jsou velmi roztržštěné a nejednotné. Například zde postrádáme jakousi autoritu v čele tohoto náboženství či jednotnost boha, kterého hinduisté uctívají. Nemůžeme dokonce ani říct, že každý hinduista je monoteista nebo polyteista, jelikož v popředí jeho víry a uctívání může stát jeden bůh, ale i velké množství bohů nebo polobohů.

V průběhu historie hinduismu došlo k vydělení několika filosofických škol, a to *sánkhja a jóga; njája a vaišéšika; mímánsá a védánta* (Ondračka, in Chlup, 2004). Cross (2001) uvádí, že můžeme rozlišit dvě hlavní tradice hinduismu. Ta první chápe *brahma* jako osobního boha, kterému lze přisoudit určité kvality. Druhá chápe *brahma* jako realitu či čisté vědomí. Na čem se religionisté při popisu hinduismu však shodují je společná literatura, konkrétně texty zvané Védy. Jejich název znamená „vědění“. V užším pojetí sem zařazujeme pouze tzv. *smṛti*, které byly zapamatovány, a to čtyři *saṁhity* – Rgvédu, Samavédu, Jadžurvédu a Atharvavédu. V širším chápání můžeme jako védy označit i historicky mladší *śruti*, tedy moudrost, která byla vyslyšena.

V popředí hinduismu stojí učení o již zmíněném *brahma*, což pokud přistoupíme na jeho neosobní pojetí, vyjadřuje realitu celého světa, tedy vše, co se zde děje a vyskytuje. Vesmír se řídí řádem *dharma* (Merhaut, in Zbavitel, 1964). *Átman* označuje individuální duši každé živé bytosti, jejíž cílem by mělo být vymanit se ze *sanskáry*, koloběhu životů a dosažení osvícení a splynutí s *brahma*. Nejzásadnějšími bohy hinduismu, společně tvořící tzv. *trímúrti*, jsou Brahma jako stvořitel, Šiva jako ničitel a Višnu jako udržovatel světa (Ondračka, in Chlup, 2004). Poslední zmíněný je nejvíce důležitý pro téma této práce, protože právě jeho avatárem a inkarnací je Krišna.

3.1 Historie uctívání Krišny

První mimoindické zmínky o uctívání Krišny máme již z období 3. století př. n. l. z Řecka. Původně byla osobnost Krišny uctívána školou *bhágavatů*, které můžeme označit za *višnuisty*, jelikož uctívali *bhágavatu* – Nejvyššího Pána, prvně nesoucího jméno Vasudéva,

a ten byl později ztotožněn s Nárájánou, v Mahabháratě označeného za Višnu. Plně višnuistickým se hnutí stalo, když na přelomu minulého a našeho letopočtu přejala prvky hinduistických filozofických škol védanty, sánkhji a jógy (Mrázek, 2000). Hlavním pramenem bhágavatského hnutí byla Bhagavadgítá. Velký podíl na šíření Krišnovské tradice měli také alvárové z jihu Indie, kteří prosluli jako putující básníci a pěvci. Jejich písně jsou shrnuty v díle Bhágavata purána (neboli Šrímad Bhágavatam) a toto dílo se soustředí na milostný život Krišny a jeho družky Rádhy. Již tehdy byl na opěvování Krišnových jmen kladen velký důraz a recitaci těchto jmen byl přikládán velký význam (Fárek, 2008).

3.2 Čaitanjovské hnutí

Pozdější kořeny Hnutí Hare Krišna dlí v tradici Čaitanjovského hnutí, které v patnáctém století započal Vishvambara Mishra, později známý jako Čaitanja Maháprabhu. Narodil se v Západním Bengálsku ve vesnici Navadvípa, jejíž obyvatelé si dle tehdejších pramenů užívali velmi materialistický život (Bryant, & Ekstrand, 2004), který je hnutím kritizován. Uctívání Krišny nebylo ve středověkém Bengálsku neobvyklé a soustředilo se především na Krišnův romantický vztah s Rádhou, takže zdejší (gaudíjský) višnuismus měl velmi erotické motivy (Mrázek, 2000). Právě Čaitanja se rozhodl šířit poselství Krišny po celé Indii prozpěvováním jeho jmen formou známé mahá mantry, což je v sanskrtu označováno jako *kirtána/ sankirtána* (Lužný, 1997). Hlavní myšlenkou tohoto hnutí bylo, že nejlepší cestou k bohu je oddaná služba Krišnovi (*bhakti*), která se krom neustálého upírání myslí k bohu praktikuje také právě zpěvem svatých jmen.

Čaitanja netradičně přijímal do svého hnutí i osoby neindického původu a z různých kast. Pojímal varny jako projev osobnostních dispozic jednotlivce a nikoliv jako otázku dědičnosti. Ve svých dvaceti čtyřech letech se rozhodl podstoupit stav odříkání (*samjása*). Společnost mu dělal Nitjánanda a šest gosvamiů, které později pověřil vybudováním centra pro uctívání Krišny ve městě Vrindávan. Šrí Čaitanja Maháprabhu je oddanými považován za inkarnaci Krišny. Po Čaitanjově smrti jeho následovníci šířili jeho učení. Od 17. století se však hnutí začalo odkloňovat od svých původních hodnot a jeho duchovní podstata upadala. K obrození došlo v 19. století díky Bhaktivinódy Thákura, který se rozhodl šířit odkaz Čaitanji Maháprabhua na západ a v angličtině. Následovníkem mu byl jeho syn Bhaktisiddantha Sarasvatí, který založil první hinduistickou organizaci s jasně definovaným členstvím s názvem Gaudíja Math, která zakládala Čaitanjovské chrámy (Mrázek, 2000).

3.3 A.Č. Bhaktivédanta Swámí Prabhupáda

Na západ se bhágavatské učení a Čaitanjovo poselství dostalo díky synovi jednoho kalkatského obchodníka, který svého syna vedl k višnuistickému uctívání Krišny a Rádhy. Tímto misionářem byl Abhaj Čaran De narozený 1. 9. 1916 a později uctíváný jako A. Č. Bhaktivédanta Swámí Prabhupáda. Během svých studií na univerzitě bojoval za osvobození svého národa, poté se se svou rodinou živil prodejem léčiv (Mrázek, 2000). Při své práci se však dále duchovně vzdělával a v roce 1922 poznal Bhaktisiddhántu Sarasvatího a stal se mu žákem a byl jím vyzván k šíření Krišnovského učení v angličtině po celém světě. Po smrti svého duchovního učitele a rozpadu organizace Gaudíja Math se při své práci pustil do překladu Bhagavadgíty, stěžejního literárního pramenu višnuismu a celého hnutí. Vydával také časopis Návrat k Bohu a pokusil se založit společnost pro odkaz Šrí Čaitanji s názvem „Liga oddaných“, která však dospěla k rychlému zániku. V pozdním věku dle tradice přijal životní roli asketika a usadil se ve Vrindávanu, kde se věnoval překladu Bhágavatpúrány. V roce 1965 se vydal do Spojených států amerických (Fárek, 2008).

3.4 Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny (ISKCON)

Prabhupáda se usadil v New Yorku, kde svým učením oslovil především mladé hippies, za jejichž pomoci se mu zde podařilo během deseti měsíců vybudovat Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny (ISKCON – International society for Krishna Consciousness). Společnost si kladla několik cílů, a to například skrze systematickou propagaci šířit vědomí Krišny a duchovní učení obsažené v Bhagavadgítě, aby nedocházelo k poklesu lidského vědomí. Dále sdružovat členy hnutí a pomáhat jim na jejich cestě ke Krišnovi skrze nauku o tom, že každá duše dlící ve všech živých bytostech je součástí boha. Společnost se také věnovala zpívání svatých jmen, snažila se o budování míst pro uctívání Krišny, svým členům vštěpovala zásady prostého způsobu života a velká část jejich aktivit spočívala v publikaci a šíření literatury obsahující duchovní vědění (Lužný, 1997).

V prvních dvou letech Prabhupádova působení ve Spojených státech mělo hnutí charakter spíš volného sdružení příznivců. Zasvěcení udělil prvním členům hned v roce 1966 a díky svému žákovi se sanskrtským jménem Mukunda dása se v roce 1967 přesunul do San Francisca v Kalifornii. V roce 1968 měla společnost šest center v několika amerických městech. V témže roce byly také tři manželské páry oddaných vyslány na misi do Londýna, kde jim s rozšířením ISKCONu pomohl člen kapely Beatles, George Harrison, který s nimi nahrál desku Hare Krishna mantra, jež sklídila úspěch (Fárek, 2008). Na sklonku svého

života ustanovil Prabhupáda komisi pro řízení společnosti sestávající z jedenácti jeho žáků, kteří působili v hnutí nejdéle.

Po jeho smrti v roce 1977 se vedení dostalo do rukou těchto zmocněnců, kteří si pomocí zónového systému rozdělili správu jednotlivých geografických oblastí, ve kterých společnost fungovala. Mezi vedoucími guru však došlo k rozchodu, a to vedlo ke schizmatu v hnutí. Společnost se také potýkala s vážnými obviněními za zneužívání dětí. Navzdory problémům se společnosti podařilo přežít a aktuálně jde o dynamické a různorodé náboženské hnutí (Bozeman, 2000).

3.5 Hnutí Hare Krišna v České republice

U nás se první povědomí o hnutí začalo šířit právě díky již dříve zmíněné desce George Harrisona. Ze zahraničí k nám dojížděli oddaní a přiváželi Bhaktivédantovy knihy v angličtině (Mrázek, 2000). O jejich český překlad se později postaral švédský oddaný a emigrant Turíja Dás (Kobes, 2007). Kvůli tehdejšímu socialistickému režimu však nebyla distribuce této literatury úplně snadná a komunita příznivců odkazu Prabhupády a Čaitanji bylo pár desítek. I přesto praktikovali oddanou službu a pořádali se zahraničními hosty semináře ve vlastních bytech. Vše bylo pečlivě střeženo Státní bezpečností a některé misionáře se podařilo odhalit a byl jim znemožněn vstup do země. S rozvolňováním na konci osmdesátých let se stával život oddaných jednodušší, vzniklo neoficiální centrum v Lanšperku, kde se denní režim řídil pokyny Prabhupády.

Zlomovým okamžikem byla samozřejmě Sametová revoluce v roce 1989, se kterou se stal možný přesun hnutí do Prahy. To oddaní realizovali a v roce 1990 koupili prostory obchodu v ulici Na Hrázi. V témže roce došlo k registraci hnutí jakožto občanského sdružení (Fárek, 2008). Od té doby rozšiřovali oddaní svá centra a farmy. Aktuálně uvádí webové stránky hnutí pět oficiálních center, a to v Praze, Brně, Ostravě, Lutotíně a Lužcích a dále dvě farmy. Jedna se nachází nedaleko Benešova a druhá kousek od Kroměříže. Oddané provádějící tzv. harinám, který označuje zpívání svatých jmen, můžeme potkat na ulicích větších měst. Často je tato aktivita doprovázena distribucí knih, jejichž autorem je Prabhupáda, a také rozdáváním prasadam – obětovaného jídla. Toto je souhrnně označováno jako *sankirtán*. Od konce roku 2002 je hnutí registrováno jako náboženská společnost.

4 Filozofie a životní styl v Hnutí Hare Krišna

Filozofie hnutí vychází z literárních pramenů nazývaných souhrnně jako Védy. Život oddaných se tedy řídí pravidly tzv. védské kultury, což zahrnuje postupy pro přípravu jídla, týkající se hygieny vlastního těla a s tím související předpisy odívání, ale zahrnují také regulace celého denního režimu či zdravého životního stylu. Způsob života oddaných Krišny má za cíl splynutí s Nejvyšší osobností božství – Krišnou. Základním pilířem Prabhupádovy filozofie je víra v duši dlící ve všem živém. Tato duše podléhá neustálému koloběhu životů, tedy reinkarnaci, a přijímá různé podoby fyzických těl, a to na základě své karmy. Oddaní usilují o vysvobození se z tohoto koloběhu, a to způsoby, které popisují v následujících kapitolách.

4.1 Literatura

V nejvýznamnější knize hnutí Bhagavadgítě se praví „*Ten, kdo se nestará o příkazy písem a jedná podle vlastního rozmaru, nedosáhne ani dokonalosti, ani štěstí, ani nejvyššího cíle.*“ (BG 16. 23). Z tohoto verše je zcela jasné, jak zásadní roli hraje literatura v učení Šríly Prabhupády.

Prabhupáda Bhagavadgítu přeložil a doplnil ji o vysvětlivky, tak aby byla jeho následovníkům srozumitelná. Obsahem tohoto díla je rozhovor, který proběhl před velikou bitvou na Kurukšétře mezi Krišnou a válečníkem Ardžunou, jemuž byl samotný Krišna vozatajem. Krišna zde svému příteli (a zároveň švagrovi) vyjeví svou pravou podstatu a odhalí mu nejsvětější pravdu, o tom že jsme duše a ne toto tělo, a že každý z nás má na tomto světě svou specifickou úlohu, které se má držet, což je v sanskrtu označováno jako *karmajóga* – cesta povinnosti (Zbavitel, 1986). Za smysl života označuje snahu o to sjednotit své osobní já s tím vesmírným (Zbavitel, 2007).

Okolnosti tohoto konkrétního rozhovoru jsou detailněji vykresleny v eposu Mahabharáta, který je také oddanými považován za posvátný a celosvětově jde pravděpodobně o nejdelší veršovaný epos. Vypráví příběh dvou zneprátelených rodů Pandůvců a Kuruvců. Krišna je jejich příbuzným a je zde vyličen jako veselý společník, ale také skvělý bojovník i diplomat (Mrázek, 2000).

Dalším významným dílem je bhagavatpurána – Píseň Vznešeného, která je v hnutí známa z pera Swámí Prabhupády, jež ji vydal a okomentoval pod názvem Šrímad

bhagávata. Toto několika svazkové dílo se věnuje opět životu Krišny, když sestoupil v lidské podobě sem na zem. Zde se setkáváme například s vysvětlením uspořádání vesmíru (Zbavitel, 1986).

4.2 Základní regulace

Tak jako křesťané mají desatero, kterým se řídí v životě, tak mají oddaní Krišny čtyři základní regulace. První z nich se týká zákazu hazardování, dále odmítají sex konaný mimo manželství a bez cíle plodit děti, třetí je odmítání jzení masa, se kterým se poji nepřijímání vajec (jakožto zárodků) v žádné podobě, a poslední je regulace ohledně požívání omamných látek (Rochford, 1995). Omamnými látkami nejsou míněny pouze alkoholové či nikotinové výrobky nebo drogy, ale také povzbudivé látky jako je kofein a obecně tein, dále také například látky obsažené v česneku, cibuli, pórků a nepovolené jsou také houby (Dwyer, 2010). Jídlo bez obsahu masa, vajec a zmíněných látek je možno obětovat Krišnovi, čímž se tyto pokrmy stávají posvátnými (tzv. *prasadam*) a jejich konzumace je považována za záslužnou (Farkas, 2004). Od oddaných se očekává, že budou přijímat pouze *prasadam*.

Obětované jídlo hraje také důležitou roli v misií hnutí, jelikož Prabhupádou bylo spolu se zpíváním svatých jmen a prodáváním jeho knih označeno za Krišnovu milost. V knize Nektar pokynů se dočteme, že „*dávat dary a přijímat dary, důvěrně vyjevit svou mysl a důvěrně se dotazovat, přijímat prasādam a nabízet prasādam – to je šest znaků lásky, kterou si oddaní navzájem projevují*“ (Bhaktivédanta Swámí Prabhupáda, 1990, 24). *Prasadam* je tedy veřejnosti servírován v rámci nedělních programů na farmách a v chrámech a taktéž prodáván na ulici či v obchůdcích v rámci center ISKCONu. Regulativní principy považuje hnutí za nezbytné dodržovat a mají normativní funkci pro chování oddaných (Rochford, 1995).

4.3 Bhakti jóga

Pokud bychom hledali jednoduchou odpověď na otázku, jak žijí oddaní Krišny, pak bychom pravděpodobně došli k tomu, že dle principů bhakti jógy. To pravděpodobně spoustě osob západního světa nic neřekne. Bhakti znamená vřele milovat osobního boha neboli oddanost (Lužný, 1994) a ve spojení s jógou, která je u nás často mylně chápána pouze jako fyzické cvičení, tvoří koncept cesty oddanosti. Touto „cestou“ se oddaní přibližují ke spojení s bohem – Krišnou (Werner, 2014). Jednou z forem realizace bhakti je již výše zmíněné zpívání svatých jmen – *kirtán* – a to v podobě Hare Krišna mahá mantry, která zní *Haré*

Krišna, Haré Krišna, Krišna Krišna, Haré Haré, Haré Ráma, Haré Ráma, Ráma Ráma, Haré Haré. Stejnou mantru oddaní polohlasně pronášejí při tzv. „*džapování*“ a k tomu používají růženec (*džapa-mála*), který má 108 koráleků, což je jedno kolo, a pomáhá jim tak počítat si kolikrát již mantru odříkali. Minimum pro zasvěceného oddaného je dle Prabhupády 16 kol denně. Dalším způsobem naplnění bhakti je uctívání božstev skrze obětování, tzv. *púdžá* (Zbavitel, 1993).

Oddaní Krišny mají také specifický způsob odívání. Muži nosí delší košili *dhurta*, převázanou pruhem látky *dhóti*. Obličej i hlavu mají oholené, krom úzkého pruhu vlasů na týlu. Ženy se oblékají do pestrobarevných sárí. Sepínají si vlasy do copu, případně si je zaplétají, pěšinka by měla vést přesně uprostřed hlavy. Tělo si všichni příznivci Krišnovského hnutí zdobí *tilakem*, který má ochrannou a očištnou funkci. Jedná se o jílovou pastu nanášenou na třináct částí těla při pronášení manter a oddaní ji takto používají každý den. Na krku nosí korálky z posvátné rostliny tulasí (Mrázek, 2000).

Za specifikum života oddaných se považuje také brzké ranní vstávání okolo čtvrté hodiny, jehož důvodem je vhodnost této doby pro poznávání transcendentního v kvalitě dobra (Fárek, 2007). Ta je nejvyšší kvalitou hmotné přírody. Oddaní se jí snaží dosahovat, co nejčastěji a natrvalo, a to skrze očištění své duše, mysli a těla skrze například již výše zmíněné pronášení svatých jmen či přijímání obětovaného jídla *prasadam*. V Bhagavadgítě (BG, 14.6) se praví, že kvalita dobra „*osvobozuje od všech reakcí za hříšné jednání.*“ Nižší kvalitou je kvalita vášně plynoucí z našich neustálých tužeb, a nejnižší a nejméně příznivou je kvalita nevědomosti, ve které není možné dosáhnout žádného poznání.

5 Náboženská konverze

Původ slova konverze nacházíme pravděpodobně v latinském *convertere*, jehož významem je obrát, změna či otočení. Z toho odvozujeme pojem konverze, který značí změnu v náboženské oblasti, konkrétně v postojích. Při této změně si člověk osvojuje náboženské přesvědčení, které mu do té doby nebylo vlastní (Halama, 2006). Stejně jako u většiny sociálních a psychologických fenoménů, je však i konverze definována mnoha způsoby a různé psychologické směry nabízejí různé definice tohoto jevu. Každá z těchto teorií přináší užitečné poznatky k lepšímu pochopení náboženské konverze, jelikož se každá zaměřuje na lehce odlišné aspekty. Psychoanalytický přístup zohledňuje emotivní stránku věci, přičemž je podle něj náboženská konverze chápána až psychopatologicky. Behavioristé se zabývají vnější stránkou konverze a to faktory prostředí. Humanistický, potažmo transpersonální proud se zaměřuje na pozitivní aspekty konverze a na její složky vedoucí k seberozvoji a osobnímu růstu. Holistický přístup zohledňuje kognitivní a sociální složky tohoto jevu (Rambo & Bauman, 2012).

Významově podobným či až shodným pojmem je spirituální transformace. Tu rozdělujeme na primární a sekundární. Primární typ „*spočívá v zásadní změně místa posvátného či povahy posvátného v životě jedince*“ (Pargament, 2006, 18). Objevují se nové formy usilování o posvátno například ve formě boha či vyšší moci. Člověk se seznamuje s novými náboženskými skupinami a postupně se k nim přidává, což podstatně ovlivňuje jeho život. Sekundární spirituální transformace se týká cest či způsobů, kterými lidé dosahují posvátného (Pargament, 2006).

5.4 Typy náboženské konverze

5.4.1 Dle rychlosti (William James)

Jedním z prvních průkopníků tématu konverze na poli psychologie byl William James. Svou knihou *Druhy náboženské zkušenosti* z roku 1902 bohatě přispěl k uchopení fenoménu náboženské konverze. Ve své teorii navazuje na svého kolegu Starbucka (1897). Dělí konverzi z hlediska její „náhlosti“ a odlišný průběh u každého jedince vysvětluje rozdílností v „propustnosti“ lidského vědomí vůči tzv. útočným prvkům. Pokud je osoba náchylnější podléhat těmto prvkům, potom má tendenci k *náhlé konverzi* (Říčan, 2007). Ta přijde velmi rychle a provází ji silné emoce, případně až osobností krize spojená například

se sebeobviňováním z vlastních hříchů. Osoby se silnou hranicí vlastního vědomí mají sklon spíše k *pozvolnější konverzi*, která stojí na racionálních úvahách (Hood, Hill & Spilka, 2009). James také zohledňuje při popisu konverze hledisko vlastní vůle a definuje tak dva typy konverze – typ činné vůle a typ trpného odevzdání se. V praxi však přiznává, že se tyto dva často prolínají a hranice mezi nimi se snadno stírá. James považuje za typické období, ve kterém dochází ke konverzi, adolescenci (Říčan, 2007).

5.4.2 Dle průběhu (Gordon Allport)

Psychologií náboženství se zabýval také Gordon Allport. Ve svém díle *Jedinec a jeho náboženství* z roku 1950 rozlišuje náboženství zralé (intristické) a nezralé (extrinistické), přičemž náboženské prožívání považuje za dynamický celoživotní proces, během něhož může dojít k náboženskému probuzení (Fuller, 2008), které se vyskytuje dle Allporta ve třech typech. Prvním je *náboženské probuzení provázené krizí*, a to velmi výraznou v oblasti dosavadních přesvědčení, dále *probuzení na základě významné události* (např. účast na nějakém náboženském obřadu), tyto dva typy mají za následek dlouhodobý seberozvoj. Poslední, dle Allportových výzkumů nejčastější, je *probuzení postupné*, které neprovází žádná specifická životní událost, a jehož důsledkem jsou méně výrazné změny v porovnání se zbylými dvěma typy (Halama, 2006).

5.4.3 Dle směru

Halama (2006) v návaznosti na Spilka a kolektiv (2003) uvádí pět fenoménů, které se svým procesem velmi podobají náboženské konverzi, dle mého úsudku svým obsahem splňují výše uvedenou definici konverze, soustředí se na její směr, potažmo novost přijatých přesvědčení. Těmito fenomény jsou: apostáza, dekonverze, intenzifikace, přechod a cyklické změny religiozity.

Apostáza znamená odklon od náboženských postojů a názorů k nenáboženskému pojmání světa. **Dekonverze** se téměř shoduje s apostázou, ale s tím rozdílem, že odklon nemusí probíhat směrem k ateismu, ale může směřovat k jinému náboženskému vyznání, přičemž k původní víře osoba konvertovala. **Intenzifikace** je zesílením náboženských přesvědčení. **Přechodem** rozumíme posun osoby od jednoho náboženství k jinému, zpravidla mu nepředchází závažnější životní události. Jako **cyklické změny religiozity** označujeme jev, kdy se jedinec odklání od své víry, ale po určitém čase se k ní opět vrací.

5.5 Teorie náboženské konverze

5.5.1 Edwin Starbuck

Edwin Starbuck vydal v roce 1899 první učebnici psychologie náboženství, hojně se věnoval výzkumu v oblasti náboženské konverze. Stejně jako většina odborníků v té době byl přesvědčen, že konverze je typická pro období adolescence. Z jeho studie z roku 1897 vyplývají motivy náboženské konverze. Jsou jimi různé formy strachu, jiné motivy zahrnující sám sebe (např. touha po uznání), altruismus, morální ideály, výčitky svědomí a vlastní hříšnost, důsledek učení, příklad a napodobení, sociální přesvědčování a nátlak. Starbuck zde také popisuje stavy předcházející konverzi, které nazývá souhrnně jako přesvědčení či vědomí hříchu. To se podle něj projevuje emočními stavy jako jsou deprese či úzkost, ale i stavy tělesnými jako je nespavost či nechutenství. Během samotné konverze byly jeho respondenty uváděny pocity vlastní hříšnosti a neúplnosti. Proces konverze na základě tohoto výzkumu popsal Starbuck (1897) v následujících sedmi bodech:

1. Poddání se, odevzdání se, vlastní pýcha je zlomena
2. Odhodlání a rozhodnutí
3. Opuštění
4. Pomoc boží, přítomnost vnější síly
5. Veřejné přiznání
6. Náhlé probuzení
7. Pocit harmonie (jednoty s bohem)

Považuji za nutné zmínit, že výzkum byl prováděn na křesťanských konvertitech a jeho závěry tedy nelze zobecňovat, stále je však považuji za přínosné pro téma této práce.

5.5.2 Hjalmar Sundén

Švédský psycholog Hjalmar Sundén zkoumal náboženství a konverzi ze sociálního hlediska. Zastával názor, že pro vysvětlení náboženských jevů je potřeba hledat a pojmenovávat takové společenské struktury, které poskytují lidem náboženské prožitky. Náboženství je dle něj důsledkem sociálního učení. Náboženské příběhy a mýty mají určitý narativ, který popisuje vztah některých následovníků boha k nadpřirozenu. Podle Sundéna lidé následující určitou náboženskou doktrínu hledají podobnosti mezi vlastní situací a postavami náboženských příběhů, a pokud takovou podobnost shledají, pak si zvnitřňují tento narativ,

přijímají jej za svou součást a tím si osvojují určitou roli v rámci náboženského systému. K tomuto procesu je však nutná přítomnost motivačního faktoru, kterým je primárně funkčnost dané role. Pokud je člověk pod tlakem těžkostí života, obrací se k tomuto alternativnímu zvnitřněnému rolovému narativu, díky kterému nachází řešení svých problémů. Dle Sundéna je náboženství na těchto rolích závislé a bez nich by zaniklo (Holm, 1987).

5.5.3 John Lofland a Norman Skonovd

Dvojice autorů Lofland a Skonovd (1981) přišli s teorií motivů náboženské konverze na základě posouzení pěti dimenzí. Šlo o stupeň společenského tlaku, časové trvání, úroveň afektivního nabuzení, afektivní obsah a pořadí víra – účast. První dvě dimenze považují autoři za fyzické, třetí a čtvrtou za emoční, přičemž první z nich se soustředí na míru afektů a druhá na jejich obsah. Poslední dimenze slouží ke zmapování posloupnosti toho, jak jedinci přijímají kognitivní rámec nové víry, a jak participují na rituálech a dění příslušné instituce, spolku či hnutí. Dle zjištění autorů je častější nejprve účast až potom víra. Jimi pojmenované motivy jsou:

1. **Intelektuální:** dle výzkumu ne příliš běžný motiv. Jedinec hledá nové „způsoby bytí“, zajímá se o danou ideologii, studuje ji, navštěvuje různé přednášky, to vše probíhá bez sociálního kontaktu s vyznavači dané víry. Konvertita je velmi aktivním účastníkem celého procesu.
2. **Mystické:** odpovídá náhlé konverzi Pavla z Tarsu. Provází je silné emoce až krize a dočasná izolace od společnosti. Bývá těžko slovy popsatelná. Ke konverzi vede nějaký mystický prožitek.
3. **Experimentální:** hraje při nich hlavní roli zvědavost. Konverze probíhá pozvolně, konvertita se účastní dění dané náboženské společnosti, při čemž se člověk seznamuje s chováním a normami této skupiny a rozhoduje se, zda je bude následovat či nikoli.
4. **Afektivní:** zohledňuje tři úrovně – surovou realitu, interpretace a zkušenosti konvertity a úroveň analytických interpretací. Roli zde hraje vazba či náklonnost k praktikujícím osobám. I přestože je zde hlavním motivem emoce, nebývá prožitek tak silný jako například u mystických motivů konverze.

5. **Revivalistické:** jedinci jsou strženi vírou díky síle okamžiku, například když se náhodou dostanou do proudícího davu zpívajících věřících či na silně emotivní mši. Roli zde hraje skupinové chování a prožívání.
6. **Donucení:** zahrnuje tzv. brainwashing (vymývání mozků), programování, kontrolování mysli apod. Dle Loflanda a Skonovda jde o extrémní a výjimečné případy. Nátlakové metody autoři definují jako nucení jedince přiznat vinu či přijmout nějakou ideologii. Tyto metody byly využívány evropskými a čínskými komunisty. Často byly brainwashing a jiné obdobné donucovací způsoby zmiňovány právě ve spojitosti s novými náboženskými hnutími, sektami a kulty. Autoři uvádějí, že tyto metody mají své nevýhody, a to v dočasnosti následků u „obětí“ a také je pro jejich efektivní uskutečnění potřeba velké množství různých zdrojů, především osob.

5.5.4 Lewis Ray Rambo

Ke konci minulého století se L. R. Rambo (1989) zaměřil ve své studii na porozumění náboženské konverzi, přičemž se snažil o holistický přístup. Bral v potaz čtyři komponenty prostupující proces konverze. Jsou jimi kulturní, sociální, osobní a náboženské jevy. Každé z oblastí dle kontextu můžeme přisuzovat jinou váhu s přihlédnutím k individualitě každého jedince a z toho plynoucí jedinečnosti každé konverze. Výstupem Rambova bádání je sedmistupňový model konverze zaměřený na tento jev jako proces. Sám autor uvádí, že ne vždy musí konverze probíhat v jím uváděném pořadí, protože realita je mnohem komplexnější než kterákoliv teorie.

1. **kontext:** zahrnuje již výše zmiňované komponenty konverze. Rozlišujeme makrokontext obsahující širší faktory jako například politický systém. Mesokontext je sférou mediace makro a mikrokontextu. V oblasti mikrokontextu se soustředíme na užší osobní prostředí jedince, například rodinu či přátelé.
2. **krize:** pohlížíme na všechny její okolnosti, například její příčiny.
3. **hledání:** odpovídá na krizi a závisí na třech faktorech - styl odpovědi, který se objevuje v pasivní a aktivní formě. Dále strukturální dostupnost, již chápeme jako schopnost osoby odprostit se od předchozích institucí, závazků a vazeb. Posledním faktorem jsou motivační vzorce.
4. **setkání:** popisuje vliv prvního kontaktu se „zprostředkovatelem“ nového náboženského poznání. Rambo kritizuje soustředění většiny teorií konverze pouze

na konvertity, jelikož podle něj jsou osoby, díky kterým konvertita poznává nové prostředí dané instituce či hnutí, neméně důležité.

5. **interakce:** v této fázi se přesouváme od kontaktu s jedním „zprostředkovatelem“ náboženství k interakci s celou skupinou příznivců, s institucí jako takovou. Konvertita se více a více zapojuje do dění. Musíme brát v potaz aktivitu či pasivitu osoby a s tím i související míru přesvědčování či až manipulace, ke kterému přistupuje „zprostředkovatel“. Autor zohledňuje také způsoby „zapouzdřování“ (včleňování se) využívané náboženskými skupinami. Greil & Rudy (1984) rozlišují u tohoto zapouzdřování oblasti sociální, fyzické a ideologické.
6. **závazek:** je vyžadováno rozhodnutí jedince o zapojení se do nové náboženské skupiny. V některých případech je očekávána i veřejná demonstrace této změny, která může proběhnout například osobním doznáním, svědectvím či účastí při rituálech.
7. **důsledky:** zahrnuje výsledky konverze.

5.5.5 Peter Halama

Z výzkumu provedeného Halamou (2015) vyplynula další možná typologie náboženské konverze na základě Dotazníku procesu náboženské konverze (Religious Conversion Process Questionnaire). Z jeho výzkumu vyplynulo následujících pět typů konverze.

První typ pojmenovává jako *rozšířený náboženský boj*, který charakterizují negativní emoce v průběhu konverze a nízký pocit úlevy po konverzi, přičemž celý proces byl pozvolný a trvající dlouho. Druhým typem je *náhlé zintenzivnění osobní víry*, což bylo pozorováno u osob s určitým náboženským pozadím. V jejich konverzi hraje významnou roli pozitivní rodinné zázemí, jiný sociální vliv u tohoto typu není významný. Probíhá náhle a rychle.

Třetí typ nazvaný *kompensační konverze* se vyznačuje silným mystickým zážitkem až prožitou krizí, vyskytují se u něj pocity spojené s vlastní hříšností. Respondenti této skupiny vykazují vysokou úroveň rodičovské náhrady, z čehož plyne i název tohoto typu konverze. Jako důsledek konverze uvádí autor pocit úlevy. Typ *konverze bez specifikace* měl spíš pozvolnější a dlouhodobý charakter, ale není u něj možno pojmenovat specifitější konverzní zkušenost.

Poslední typ *socializovaná konverze* se velmi podobá náhlému zintenzivnění osobní víry, ale s tím rozdílem, že je zde znatelný vliv společnosti. Autor sám uvádí, že se tímto výzkumem nesnažil o vytvoření nové typologie náboženské konverze, ale spíš o nasměrování dalších výzkumů v této oblasti. Některé jím pojmenované typy konverze se shodují se závěry jiných odborníků. Opět považuji za důležité zmínit, že tento výzkum byl prováděn na respondentech křesťanského vyznání.

6 Důsledky náboženské konverze

Vzhledem k tomu, že někteří autoři (Halík, 2002) považují spiritualitu za nezbytnou součást každého člověka, je zřejmé, že změna v této oblasti ovlivní život zcela nepochybně. Sedmým bodem Rambova modelu jsou důsledky konverze, a jak sám autor uvádí, při jejich posuzování si musíme položit několik otázek. Kolik aspektů života se konverze týká? Jakého rozsahu změny dosahují? Na kolik je konvertita izolován od světa či propojen se světem? Na všechny aspekty lze pohlédnout subjektivně očima konvertitů, ale i objektivně z perspektivy vnějších pozorovatelů (Rambo & Bauman, 2012).

Z výzkumu Halamy a Halamové (2005) vyplývá několik kategorií důsledků konverze, konkrétně jde o změny v náboženském životě (např. vytvoření vztahu s osobním bohem), vyřešení některých problémů (vnímání boží pomoci), zlepšení psychického stavu (větší životní spokojenost) a změny v sociálním životě (zlepšení společenských vztahů). Jinde Halama (2006) uvádí v psychické oblasti dokonce vyléčení se ze závislosti a zmiňuje, že je někdy efekt konverze přirovnáván k psychoterapii.

Robbins a Anthony (1982) uvádějí pozitivní změny v životě osob, které se přidaly k novým náboženským hnutím, a to na základě několika výzkumů od většího počtu odborníků. Jedná se například o ukončení užívání drog, nalezení chuti k práci, snížení úzkosti, snížení psychosomatických příznaků a podobně. Ale výsledky všech výzkumů se na tomto neshodují, jelikož konverze může mít i negativní důsledky jako jsou třeba vnitřní boj s nově osvojenými ideály, zpochybňování nových forem chování, stres a podobně (Meadow & Kahoe, 1984 in Halama, 2006).

Na základě toho, zda mají důsledky konverze pozitivní nebo negativní charakter, můžeme odlišit konverzi progresivní (zralou), která vede k sebeuvědomění, propojenosti se světem apod. Druhým typem je regresivní konverze, která má spíše psychopatologickou povahu, protože je odpovědí na silnou krizi jedince, je snahou o vyřešení vlastních problémů formou útěku od nich (Salzman, 1953). Realita žitého života však nebývá jen černobílá a vždy jednoznačná a v praxi se setkáme i s konverzemi, které budou mít důsledky jak negativní, tak pozitivní.

Paloutzian (1981) se zaměřil na pociťovaný smysl života a jeho proměny v čase u konvertitů a věřících. Jeho výzkum ukázal, že první týden po konverzi je prožívaný smysl života velmi silný, poté dosáhne vrcholu, ze kterého přibližně během jednoho měsíce klesá

do míry srovnatelné s osobami nevěřícími, kde setrvává a postupně během dalších šesti měsíců opět stoupá k vysokým hodnotám a zde se udržuje. Nutno zmínit, že se jednalo o průřezovou studii na relativně malém počtu respondentů (n=91, z toho 40 tvořilo kontrolní skupinu) z křesťanského prostředí.

Novější výzkum Halamy a Lačné (2011) zkoumal osobnostní změny konvertitů. Posouzení prováděli samotní konvertité a jejich blízké osoby, tedy získané závěry plynou jak ze subjektivního, tak z vnějšího úhlu pohledu. Ukázalo se, že u respondentů došlo k zásadním změnám, především v neuroticismu, u něž došlo ke snížení. Zásadně se zvýšila prožívaná smysluplnost života a self-esteem (sebehodnocení).

7 Psychologické aspekty konverze k hnutí Hare Krišna

V posledních letech se bohužel uskutečnilo jen velmi málo výzkumů na poli konverze k hnutí Hare Krišna v sociokulturních podmínkách, jaké máme v České republice, a proto je obraz tohoto jevu poněkud neúplný. Nejprve bych chtěla popsat, jaké osoby se vlastně přidávají k hnutí Hare Krišna. V minulosti se spousta výzkumů soustředila na tzv. *fit-model* konverze a odborníci se snažili přijít na to, kdo je typickým potenciálním členem nových náboženských hnutí. Dle mého úsudku je velmi těžké najít takovýto „prototyp“ oddaného a především to považuji za zavádějící a generalizující. Nicméně považuji za možné najít alespoň některé společné vlastnosti a charakteristiky oddaných.

Vzhledem k negativním konotacím připisovaným novým náboženským hnutím, včetně Hare Krišna, bych ráda zmínila, že několik výzkumů se shoduje na závěru, že v porovnání s běžnou populací, vykazují konvertité k novým náboženským hnutím průměrně srovnatelné psychické problémy (Ross, 1983; Weiss & Comrey, 1987). Při porovnání oddaných hnutí s jinými konvertity se ukázalo, že krišňáci častěji popisují svůj život před konverzí jako chaotický, své dětství a dospívání by nepopsali jako radostné a šťastné. Také u nich během konverze dochází ke zhoršení vztahů s rodinou. V porovnání s ostatními skupinami konvertitů (katolíci, židé a baha'í) u nich hrál mnohem větší roli skupinový vliv (Ullman, 1982).

Judah (1974) uvádí, že v životě jeho respondentů se před konverzí objevovalo experimentování s drogami, snahy o alternativní vedení života spojené s hledáním jeho (většinou náboženského) smyslu, a dále pocity deziluze z hodnot společnosti. Tyto závěry potvrzuje vícero odborníků (Singh, 1981). Většina (82 %) mladých oddaných vyjadřuje nespokojenost se svým životem před konverzí, a naopak se cítí spokojeni se svým nynějším životem. Desetina z nich však prožívá během konverze vnitřní boj s vlastní myslí (Kurachev, 2012).

Z výzkumu Weisse a Comreyho (1987) vyplývá, že osobnostně je u oddaných oproti průměrné populaci výrazný kompulzivní rys, který může být i nezbytný pro důsledné dodržování regulací hnutí. Vyskytuje se u nich nedůvěra ve svět a obezřetnost vůči němu, což autoři vysvětlují jako obrannou reakci na kritiku většinové společnosti vůči jejich nově přijatému způsobu života. Sociodemografické informace o oddaných nám poskytuje výzkum Črniče (2005), který uvádí, že v hnutí je silná převaha mužů, průměrný věk jeho respondentů

se pohyboval okolo třiceti let. Tato studie také ukázala, že v porovnání s běžnou slovinskou populací jsou oddaní vzdělanější a pocházejí ze vzdělanějších rodin. Přibližně tři čtvrtiny oddaných pocházejí z velkých měst či jejich okolí. Často pocházejí z méně náboženského zázemí, téměř polovina oddaných před vstupem do hnutí v boha vůbec nevěřila. Zároveň jsou v 90 % oddaní velmi otevření jiným náboženstvím a přiznávají, že i v nich lze dosáhnout náboženského pokroku.

Singh (1981) popisuje proces konverze k hnutí Hare Krišna v pěti krocích. Nejprve se osoba **setká s hnutím**, může k tomu dojít skrze rodinu či přátele, kteří se začnou v hnutí angažovat. Nejčastěji jsou však osloveni přímo oddanými někde na veřejném místě, například na ulici, a je jim nabídnuta kniha nebo časopis hnutí. V této fázi se také seznamují s možností navštívit chrám při nedělním programu. Potenciální konvertita se začíná seznamovat s filozofií hnutí, většinou si přečte nějakou literaturu a cítí se být hnutím přitahován, čemuž přispívá to, že tyto osoby se často popisují jako tzv. „hledači“.

Důležitou roli hraje, také to, jak blízko chrámu oslovený člověk bydlí. Čím dostupnější pro něj chrám je, tím větší je šance, že dojde k další fázi konverze, kterou je **návštěva chrámu**. Nejprve lidé docházejí na nedělní veřejný program, který je přizpůsobený širší veřejnosti, hodně se zpívá a podává se obětované jídlo. Člověk se blíže seznamuje s filozofií hnutí a zásadami životního stylu. Pokud projeví zájem, začíná navštěvovat chrám i v jiné dny a aktivněji se podílet na praxi hnutí a také sám individuálně začíná dodržovat pravidla života oddaných. Konvertity bývají první návštěvy chrámu popisovány velmi pozitivně.

V těchto počátcích uvádějí nadšení z nalezení spirituální pravdy, ale často také zklamání z toho, že okolí s nimi tato přesvědčení nesdílí. Oddaní mu však poskytnou útěchu v podobě racionalizace, že ostatní žijí v iluzi (*mája*) a okolní svět tak bývá demonizován, což usnadňuje přijetí identity oddaného. Tento proces je umocněn sdílením zkušeností z minulosti, které se u oddaných často shodují, například v oblasti experimentace s návykovými látkami či nesouhlasem s většinovou společností. V této fázi také dochází k dočasnému či trvalému přerušování kontaktů s původními sociálními skupinami jako jsou rodina či přátele.

Dále nastává **nastěhování se do chrámu**, kdy je konvertitou plně přijata identita oddaného, což je provázeno změnou účesu i odívání, plným následováním čtyř regulací, pravidelným odříkáváním manter apod. Osoby, které se přestěhují do chrámu rychle, uvádějí větší prožívaný stres než ty, u kterých je proces postupný. V této fázi silně ovlivňuje

prožívání velikost a míra formálnosti chrámu a také osobnost vedoucího gurma daného centra.

Po šesti měsících bydlení v chrámu je možné **se nechat zasvětit**. Při této příležitosti konvertita dostává své duchovní jméno, což mění jeho sebepojetí. Kurachev (2012) na základě rozhovorů s oddanými popisuje, že se tímto zasvěcený vydává na novou cestu životem, zanechává za sebou minulost a částečně přijímá spirituální sílu svého zasvěcujícího gurma. Toto nové jméno má také sociální význam, jelikož určuje sebe-identifikaci v rámci společenského systému ISKCONu.

Oddaný může po výcviku přijmout i **druhé zasvěcení** a stát se tak *brahmím*, čímž získává novou roli a status v rámci hnutí. Znamená to, že takový oddaný plně a důsledně následuje svého gurma a nikdy jej nezpochybňuje, a díky tomu rozvíjí své vědomí Krišny nejlepším možným způsobem a může tak provádět čistou oddanou službu Krišnovi. V praxi se ne vždy objevuje tento postup. Mnoho oddaných má před konverzí své rodiny, a někteří je plánují v budoucnu založit. Pro rodinné soužití jsou zde tzv. *grihasta* (*hospodářské*) chrámy, případně farmy, ale většinou oddaní podstoupí zasvěcení, i když bydlí mimo chrám a pouze do něj docházejí a podílejí se na jeho chodu. Při výzkumu slovinských oddaných uvedla pouze desetina z nich, že žijí v chrámu (Črnič, 2005). Jak zmiňuje Rochford (2007), hnutí Hare Krišna už není pouze sdružením asketicky žijících osob, ale čím dál tím víc se v něm rozšiřuje rodinný život.

Při zkoumání konverze musíme vzít v potaz, že objevující se narativ bude vždy obsahovat následující body: „*a) odsudek života před konverzí, b) pozitivní hodnocení života po konverzi, c) významnost samotné konverze*“ (Fujda & Lužný, 2010, 190). Uvidíme tedy téměř vždy stejnou dějovou linku, jen s lehce jinými okolnostmi.

VÝZKUMNÁ ČÁST

1 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky

1.1 Výzkumný problém

Ačkoli je spiritualita tak těžko definovatelným pojmem, je dle některých autorů (např. Halík, 2002) nedílnou součástí každého člověka. Pokud bychom toto tvrzení považovali za axiomatické, potom je zřejmé, že s přirozeným stárnutím a vývojem osobnosti přichází i proměny spirituality či vztahu k bohu, a v některých případech dochází právě k náboženské konverzi, i když třeba nemusí být ani uvědomovaná. Předmětem výzkumu této práce je proces náboženské konverze k hnutí Hare Krišna, která uvědomovaná a chtěná bývá.

Jak jsem již nastínila v teoretické části, jedná se o dynamický proces, který bývá v životě člověka velmi zásadní, jelikož okolnosti, které konverzi předcházejí, mohou být silným emočním prožitkem až krizí. Samotný proces je také často hluboce prožíván, přičemž většinou v rámci nově přijímané víry převládají emoce pozitivní, které působí motivačně, a naopak se mohou vyskytovat negativní emoce mimo náboženskou skupinu plynoucí například z přerušování vztahů. Důsledky konverze jsou také významné, dochází k ovlivnění samotné osobnosti konvertity, jeho světového názoru, životního stylu či vztahů s okolím (Halama, 2006).

Výzkumy se doposud soustředily spíše na konvertity světových náboženství a oblast konverze k novým náboženským hnutím byla zkoumána spíše v minulém století, přičemž předmětem těchto studií nebyly psychologické aspekty jako prožívání či motivace, ale spíše témata typu, jaké osoby se k hnutím přidávají, jaká je životní spokojenost konvertitů apod. Proto jsem zvolila toto téma výzkumu, jelikož poznatky v této oblasti jsou aktuálně značně omezené.

1.2 Cíle výzkumu

Cílem mého výzkumu je popsat proces konverze k hnutí Hare Krišna a interpretovat ho z pohledu samotných oddaných, tedy osob, které si tímto procesem prošly. Ve své práci se snažím objasnit, jak oddaní chápou své zkušenosti s konverzí, jak je prožívají, a jak vnímají svou cestu k tomu přidat se k hnutí. Mým dalším cílem je rozšířit poznatky dosavadních výzkumů na poli tohoto tématu, jelikož jak bylo nastíněno v teoretické části a předchozí kapitole, většina výzkumů se zaměřovala na konverzi křesťanskou a také konverze k novým

náboženským hnutím byla hlouběji zkoumána naposledy v minulém století v době rozšiřování těchto hnutí.

1.3 Výzkumné otázky

Pro svůj výzkum jsem na základě vlastní dlouhodobé zkušenosti s hnutím Hare Krišna a rešerše tématu zvolila tři výzkumné otázky:

1) Co motivovalo respondenty ke konverzi k hnutí?

Při stanovení této výzkumné otázky jsem si byla vědoma, že získané odpovědi mohou být opravdu velmi rozmanité, jelikož se jedná o individuální proces a lidé si někdy ani nemusejí být vědomi toho, co je motivuje k jejich rozhodnutím a činům. Mou snahou bylo zjistit, které okolnosti dle oddaných přispěly či přímo vedly k jejich konverzi k hnutí.

2) Jak se změnilo postoje a hodnoty respondentů po konverzi k hnutí?

Druhou výzkumnou otázkou se snažím objasnit, jaké názorové změny u sebe respondenti vnímají v důsledku konverze. Předpokládám, že zde může dojít k přesahu k první výzkumné otázce, jelikož to může být právě shoda hodnotového systému respondenta s ideami hnutí, co působí motivačně ke konverzi k hnutí. Během pilotáže jsem zjistila, že je nutno se dotazovat na konkrétní témata, abych získala odpověď na tuto výzkumnou otázku. Jednalo se konkrétně o otázky etiky a také postoje k jiným náboženským skupinám.

3) Jaké jsou zkušenosti respondentů spojené s konverzí ke hnutí?

Touto otázkou se snažím popsat zkušenost respondentů s procesem konverze a následného začlenění se do hnutí Hare Krišna, a to jak její pozitivní, tak negativní aspekty. K zodpovězení této otázky jsem se ptala především na prožívání respondentů a jejich interpretace toho, co vnímali pozitivně a negativně.

2 Aplikovaná metodika

V následujících kapitolách charakterizuji výzkumný soubor, kritéria výběru respondentů, způsob oslovení respondentů a použité metody sběru dat a způsoby jejich analýzy.

2.1 Metody a kritéria výběru výzkumného souboru

Výzkumný soubor této práce byl získán přes kontakt mezi oddanými metodou sněhové koule a také příležitostným výběrem, konkrétně když jsem se zúčastnila oslav Govardan Púdži v jednom centru hnutí v listopadu 2021 a zde jsem oslovila několik oddaných. Kritériem zařazení do výzkumu bylo alespoň jedno zasvěcení v rámci hnutí a také to, že osoba je oddaným díky vlastnímu rozhodnutí a došlo u ní ke konverzi od ateismu či od jiné víry k hnutí. Do výzkumu tak nemohli být zařazeni lidé, kteří se do hnutí narodili. Podmínkou také bylo, že osoba aktuálně pociťuje afilaci k hnutí. S některými respondenty jsem se osobně znala již v době před konáním výzkumu.

2.2 Charakteristiky výzkumného souboru

Můj výzkumný soubor tvoří celkem sedm respondentů, z toho čtyři ženy a tři muži. Jelikož je v hnutí celkem úzký okruh osob a mnoho se jich navzájem zná, rozhodla jsem se pro větší zachování anonymity získané informace neudávat jednotlivě, ale souhrnně. Věk respondentů se pohybuje v rozmezí 24 až 41 let. Dalším zjišťovaným údajem byla doba uplynulá od prvního zasvěcení. Nejkratší doba od zasvěcení činila čtvrt roku, nejdelší 16 let.

2.3 Metoda získávání dat

Pro získání dat bylo využito metody polostrukturovaného interview. Jde o „*zřejmě vůbec nejrozšířenější podobu metody interview. Neboť dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview.*“ (Miovský, 2006, 159). Při této metodě máme pevně stanové otázky, na které se ptáme, ale můžeme se libovolně doptávat na další, které vyplynou z kontextu. Získáváme tak autentičtější materiál, než je tomu u strukturovaného interview, a zároveň získáváme od všech respondentů základní jádro informací. Základní otázky mého interview byly stanoveny na podkladu výzkumných otázek. Struktura interview je součástí práce v příloze č. 2.

Před samotným sběrem dat k analýze byly provedeny dva pilotní rozhovory. Jeden osobně a jeden online skrze platformu Skype. Na základě pilotáže bylo interview upraveno,

a to specifikací otázky týkající se změny názorů a přidáním otázky ohledně prožívání počátků v hnutí. Pilotní rozhovory nebyly zahrnuty do výsledné analýzy. Samotné rozhovory využitě k výzkumu probíhaly v různých formách dle možností respondentů i výzkumnice. Online a telefonní formy byly zvoleny nejen kvůli opatřením vlády ohledně onemocnění covid-19, ale také kvůli vědecké etice, která nepřipouští osobní kontakt muže se svobodnou ženou v soukromí. Proto jeden rozhovor proběhl osobně v prostředí klidné kavárny, jeden proběhl skrze telefonní hovor a pět rozhovorů proběhlo formou videohovoru skrze Facebook Messenger a WhatsApp. Celkem tedy bylo v rámci výzkumu uskutečněno sedm rozhovorů. Nejkratší rozhovor trval 30 minut a nejdelší 2 hodiny a 18 minut. Na konci rozhovoru jsem se některých respondentů zeptala, zda chtějí něco dodat nebo vzkázat světu. Ty, kterým jsem tuto možnost nedala přímo u rozhovoru, jsem kontaktovala dodatečně s tímto dotazem. Tyto vzkazy jsou součástí práce v příloze č. 3.

2.4 Metoda analýzy dat

Pro svůj výzkum jsem pro analýzu získaných dat použila interpretativní fenomenologickou analýzu (IPA). Tato metoda vychází ze tří přístupů, a to z fenomenologie, hermeneutiky a idiografie, k čemuž se Smith (2009, 38) vyjadřuje, že „*bez fenomenologie by zde nebylo nic k interpretaci, bez hermeneutiky by fenomén nebyl spatřen*“. IPA se soustředí především na pochopení žité zkušenosti člověka a její individuální a subjektivní stránky (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Výzkumník nesmí při interpretaci perspektivy jedince opomenout svou vlastní roli v tomto procesu, která je daná jeho vlastními zkušenostmi se světem a také interakcí mezi ním a respondentem (Smith, 2004). Tento přístup se nesnaží o hledání příčin zkoumaných jevů, ale o důkladné zkoumání dosud méně objasněných fenoménů (Giorgi, 2009). Během procesu interpretativní fenomenologické analýzy dochází k tzv. dvojité hermeneutice a využití hermeneutického kruhu, kdy „*se respondent snaží porozumět své zkušenosti s daným fenoménem, zároveň výzkumník se snaží porozumět tomu, jakým způsobem k tomuto porozumění respondent dospívá*.“ (Koutná Kostínková & Čermák, 2013, 11). Pro tento přístup je vzhledem k jeho hloubce doporučován menší výzkumný soubor, ve studentských diplomových pracích by se mělo jednat přibližně o 3-6 respondentů (Smith, Flowers & Larkin, 2009). S přihlédnutím ke všem zmíněným charakteristikám se jevílo využití této metody jako nejvhodnější.

2.5 Reflexe pozice výzkumnice

Jsem v kontaktu s hnutím již deset let od doby, co jeden z mých rodinných příslušníků k hnutí konvertoval. Za tu dobu jsem měla možnost se do hloubky seznámit s prostředím hnutí a osobami, které se do něj přidávají. Nikdy jsem nepocítila touhu se k hnutí přidat, ale některé aspekty védské filozofie mi imponují a jsou mi názorově blízké. Sama jsem ve fázi hledání vlastní spirituality. V mladším věku jsem byla silně fascinována Indií a její kulturou, zajímala jsem se o východní náboženství.

Při formulaci tématu bakalářské práce jsem byla nadšena, že mohu spojit dvě své vášně – zájem o náboženství a psychologii. V minulosti jsem hnutí vnímala jako sektu, a to významově negativně. Dnes tomu tak již není a k hnutí mám pozitivní vztah. Během kontaktu s hnutím a oddanými jsem vnímala určitá specifika osob, které se k hnutí přidávají, a proto jsem se rozhodla pro tento výzkum a téma. Setkávám se často s různými předsudky vůči oddaným, které dle mého úsudku pramení z neznalosti tohoto hnutí. Svou prací se snažím lidem přiblížit oddané, a také oddaným přiblížit psychologii, která je v hnutí někdy považována za vědu „bláznů“.

2.6 Postup analýzy dat

Nahrávky rozhovorů byly doslovně přepsány. Přepisy podlely redukci prvního řádu, kdy byla vynechána nadbytečná slova. Při redukci druhého řádu byly vynechány části rozhovoru, které vůbec nesouvisely s tématem rozhovoru a výzkumu. Přepisy byly vytisknuty se širokými okraji, aby bylo možné po stranách psát poznámky a kódy. Každý rozhovor jsem před samotnou analýzou opakovaně pročítala a na pravý okraj jsem zapisovala poznámky k textu, ve kterých se vyskytovaly již i první kódy. Po vytvoření poznámek jsem kódovala samotný rozhovor.

Při kódování prvního rozhovoru došlo k ustanovení konkrétních barev pro konkrétní tematické oblasti jako např. pocity, proces, předchozí život, názory, nezařazené aj. Všechny kódy byly následně přepsány i s barevným rozlišením a vystřiženy, aby se s nimi dalo manipulovat při vytváření témat. Tyto kódy byly seskupovány do tematických okruhů. Některé kódy nebylo možné zařadit do žádného z témat a byly vyloučeny z analýzy. Tento postup byl opakován pro každý jednotlivý rozhovor.

Na závěr jsem se snažila nalézt průnik vyvstalých témat všech rozhovorů dohromady. Tato témata jsou popsána dále v textu v kapitole Výsledky analýzy dat. Pro zachování

anonymity respondentů jsem se rozhodla výsledky analýzy neprezentovat jednotlivě, nýbrž souhrnně.

3 Etika výzkumu

Respondenti byli před samotnou realizací rozhovoru, při prvním kontaktu, informováni o záměru výzkumu, dále o tom, že bude rozhovor nahráván, a že získaná data budou anonymizována. Obsah informovaného souhlasu jim byl přečten neprodleně před začátkem rozhovoru. Všichni respondenti se zúčastnili výzkumu dobrovolně bez nároku na finanční odměnu. Byl jim sdělen účel výzkumu, informace o anonymitě výzkumu. Byli seznámeni s možností odstoupení z výzkumu v jeho průběhu, k čemuž v době psaní této práce ani v jednom z případů nedošlo. Souhlas s participací na výzkumu a s nahráváním rozhovoru byl vyřčen před samotným rozhovorem a nahrán spolu s ním. Informovaný souhlas je součástí této práce v příloze č. 4.

Přímé citace jsou uvedeny se souhlasem respondentů. Jak již bylo dříve zmíněno, některé informace, které by mohly vést k přesné identifikaci respondentů byly pozměněny či vynechány. V následujících kapitolách volím pro respondenty označení „Oddaný“ a čísla 1 až 7.

Jak jsem již zmínila výše vzhledem k tomu, že skupina oddaných v hnutí není příliš početná a osoby v hnutí se většinou velmi dobře znají, rozhodla jsem se pro zachování anonymity respondentů, že součástí mé práce nebude ukázka celého přepsaného rozhovoru, jelikož prepisy obsahují příliš mnoho identifikačních znaků.

4 Výsledky analýzy dat

Téma 1: Hledání

U všech respondentů kromě Oddaného 5 bylo velmi výrazně zmiňováno, že jejich život před hnutím byl protkaný hledáním, a to v různých oblastech, např. hledání odpovědi na otázky existenciální povahy, hledání smyslu života, štěstí a pravdy, životního směřování. Na to navazuje téma nalezení těchto hodnot, a to právě v hnutí. Tuto potřebu seberealizace skrze poznání oddaným naplnila až filozofie hnutí, která je popisována jako dokonalá, poskytující odpovědi na všechny otázky. V hnutí všichni respondenti našli smysl života, který v předchozím životě chyběl nebo nebyl naplňující.

„Postupně mi to dávalo víc a víc smysl a dostávala jsem odpovědi na ty své otázky, které jsem měla. No diskutovali jsme s oddanými, s vedoucím centra tady. Vysvětloval mi všechno, hodně věcí mi vysvětlil, a já jsem to přijala, protože mě přeargumentoval. Ta filozofie byla tak dokonalá, že jsem na to neměla, co říct než to prostě přijmout, protože to dávalo smysl. Já jsem hodně hledala, pořád jsem měla nějaké otázky, kdo jsem vlastně, co je po té smrti, co je smyslem života a nedávalo mi to někdy smysl, co po nás chtěli v náboženství, ve škole, jak bychom měli žít a já jsem věděla už předem, že takhle žít nechci. A taky když jsem byla přivedena do chrámu, tak jsem cítila, že tam nejsem náhodou. Postupně mi to všechno dávalo smysl.“ (Oddaná 1)

„Neustále mě napadaly takové ty otázky, proč se na světě děje to, co se děje, proč se ubližuje zvířatům a tyhle věci, pořád jsem nad tím dumala.“ a dále oddaná uvádí: „Libily se mi vědy a to, že jsou nikdy nekončící studna odpovědi na všechny otázky, které člověka napadnou. To jsem milovala, já jsem byla vždy vášnivá čtenářka a milovala jsem bádání, a to mi přišlo, že to tam všechno je. Že vše na co si člověk vzpomene, to tam je – ajurvěda, lékařství. To mi přišlo vždycky taky úžasné. Je tam o stavitelství, o planetách, o vesmíru. Člověk tam najde všechny odpovědi.“ (Oddaná 3)

Respondenti v rozhovorech také uváděli, že se cítili často v životě před konverzí frustrováni, jelikož v hledání v těchto oblastech nedošli k uspokojivým závěrům, často protože se jim nelíbil postoj většinové společnosti v těchto tématech a vnitřně cítili, že to musí být jinak. Obecně se téma frustrace až deprese v předchozím životě respondentů objevovalo často. Někteří (např. O4, O3) uváděli, že se sice nějakým způsobem cítili

spokojení se svým životem, ale nebylo to stoprocentní a objevovaly se u nich vždy snahy o změnu, o alternativní cestu v životě.

Oddaný 7 řekl, že: „... v tu chvíli, kdy jsem začal vstřebávat tu filozofii, tak tam byl okamžitý prožitek toho vnitřního uspokojení.“ Toto plynulo z toho, že předtím cítil, že odpovědi společnosti například na otázku smyslu života jsou velmi neuspokojivé či málo řešené. Nikdo mladému člověku neřekne, jaký je vlastně ten smysl života, ale když si zvolí špatně, bude za to odsouzen: „A najdi si ten svůj smysl života sám, a pak když jdeš přes nějaké struktury morálních hodnot, tak někomu upíráš, že si vybere za smysl života ufetovat se k smrti. Vyber si, my ti neřekneme, co ten smysl života je, ale pak ti řekneme, že sis vybral špatně, a to pro mě bylo frustrující a neuspokojivé.“ Z této věty vyznívá i jakási obava z toho, že by si v životě mohl zvolit špatně. Je zřejmé, že tento oddaný měl potřebu vědět, kam směřuje a proč, stejně jako ostatní oddaní. V hnutí přišlo pochopení, proč se člověk liší svým intelektem od zvířat, že to má svůj význam a smysl, a to pro respondenta bylo „velmi uspokojivé, že tenhle můj potenciál je vyřčený, že má být naplněný. Že má být uskutečněný.“

„Ale ty deprese se tam začaly vracet, pocity osamělosti, nesmyslnosti života jako takového, k čemu ten život vlastně je? Proč tu vlastně jsem, k čemu? Co je ten smysl toho bytí. Jako ne všech, ale můj.“ (Oddaný 6)

V tomto kontextu často respondenti uváděli, že již před hnutím se snažili nalézt odpovědi na své otázky v jiných filozofiích případně ezoterických knihách, ve kterých však shledávali nedostatky a uspokojení z nich stejně nepřicházelo. To, co prožívali, když se setkali s filozofií hnutí pro ně bylo mnohdy nesrovnatelné se studiem jiných filozofických systémů. Toto u nich často provázely pocity nadšení, můžeme říct, že až určité fascinace, což bylo zřejmé již z některých výše uvedených citací. Proces konverze i přijetí filozofie hnutí byl u všech respondentů postupný, pouze Oddaná 2 uvedla, že se do toho rychle a náhle ponořila. Filozofii explicitně označila za důvod toho, proč se do hnutí přidala.

„Četla jsem spoustu ezoterických knih. Zkoušela jsem všechno možné, byla toho spousta. Ale ono najít opravdového mistra je velice vzácné, protože v dnešní době jsou tak 99 % podvodníci, kteří jen spekulují. A káží vodu a pijou víno. Sami tak nežijí no.“ V tomto komentáři Oddaná 1 je patrná kritika jiných filozofií, a to především pro to, že vychází často z úst osob, které jsou pokrytecké a nemají dostatečné poznání. V hnutí je úloha vedoucího

gurua potažmo duchovního učitele stěžejní. Předpokládám, že respondentka si tento názor, kterým si vysvětluje, proč si zvolila filozofii hnutí a ostatní ji nevyhovovaly, vytvořila až dodatečně.

Oddaný 7 byl až do doby svého dospívání ateista, ale v procesu hledání té pravé filozofie narazil i na teistické systémy, což byl dle jeho slov pro něj „*přirozený vývoj*“. Největší energii před hnutím věnoval buddhismu, který však nepřinesl dostatečné uspokojení, protože není teistický svou podstatou. Komentuje to takto: „*A já jsem viděl, že ten teismu tam nějak rezonoval, a proto byl v podstatě tak intenzivní a hluboký ten prožitek, když se mi dostaly do ruky Prabhupádovy knížky. A ten védský koncept specifickým způsobem vysvětloval a analyzoval ten teismus jako takový. A každou další stránkou a s každým dalším rádkem jsem prožíval takovou tu vnitřní heuréku. „Jo konečně to dává smysl.“*

Krom studia různých filozofií hledali někteří oddaní v životě před konverzí poznání, štěstí a smysl skrze návykové látky, které však přinášely jen krátkodobé prožitky uspokojení a většinou po nich následoval při návratu do reality ještě hlubší propad do pocitu nesmyslnosti života či vnitřní prázdnoty. Oddaná 4 uváděla, že pravidelně jednou týdně chodila s partnerem na drink se tzv. „*vylít*“, ale že věděla, že to není správně. Nahlíží na to tak, že takto chodí svou vnitřní prázdnotu zapíjet spousta lidí. V rozhovorech zazníval odsudek předchozího života několikrát.

Například Oddaná 1 řekla: „*Hledala jsem poznání, brala jsem drogy, protože jsem hledala nějaké poznání. Člověk nevěděl, kde to má hledat, takže jsem zkoušela různé věci. Ale bylo to všechno dočasné, iluzorní, pomíjivé a nebylo v tom nic, co by člověku mohlo přinést trvalé štěstí. Ať jsem dělala cokoli v tom životě, tak to tam nebylo.*“

Oddaný 6: „*A po tom LSD jsem si uvědomil spoustu duchovních věcí. Našel jsem si cestu k tomu cíli, což byl ten smysl života a přestal jsem pít úplně. Hulil jsem a užíval tahle psychadelika k tomu, abych filozoficky rozebral nebo pochopil různé věci, což jak říkám, může to být dost nápomocné, ale také dost zavádějící a nebezpečné. Je důležité se neustále sebereflektovat a nikdy to nepřehánět.*“

Oddaný 5, který sice neuváděl explicitně dřívější hledání smyslu, popisuje, že se před hnutím cítil, že nikdy nic moc nedokázal a dlouho u ničeho nevydržel. Když potom začal užívat drogy říkal si, že to jsou teda věci, co to s ním dělá: „*Ta mysl prostě dostala tu volnost a neznal jsem nějaké principy ovládnání mysli a něco z Bhagavadgíty, to jsem vůbec nic*

takového neznal.“ Byl však seznámen s učením Bhagavadgíty a pod vlivem drog si připisoval božskou podstatu a identifikoval se s bohem – Krišnou. Teď dodatečně hodnotí, že to ale vlastně bylo možná také k dobru, jelikož jde o určitou formu vztahu k bohu, ale zároveň to popisuje tak, že pod vlivem této iluze se oddával dalším hříšným činnostem, což je nepochybně kritický pohled na svůj předchozí způsob života. Ale všechno se to změnilo s příchodem k hnutí: „Potom ale první návštěva oddaných, co jsem přijel na farmu, tak tím rázem to skončilo. Tam už jsem měl jasno, vše jsem viděl, jak to všechno je. A já jsem s tím nebyl v rozporu, byl jsem vlastně šťastný z toho a jsem rád. Jsem si říkal: „konečně aspoň něco normálního, aspoň něco, co dává smysl.“. V této fázi jsme se v rozhovoru dostali od takových negativně laděných témat k něčemu velmi pozitivnímu, byl to takový obrat. Šlo poznat, že tento oddaný je velmi vděčný, že je v hnutí, že po předchozím životě dostal šanci na nápravu. Díky hnutí s drogami přestal. Nalezený smysl života v hnutí blíže popsal při konverzaci o potratech, které jsou podle jeho názoru špatné: „Dějí se i jiné špatné věci, které na tom světě jsou, a proto tady je potřeba, co nejvíce vědomí Krišny, a tak se na to dívám. Proto dělám i tuhle tu službu, to rozdávání knih. Dalo by se říci, že to mě hodně drží tady v hnutí, že si říkám, že to má aspoň nějaký smysl, protože Šríla Prabhupáda káže těmi knihami lidem a to nejúčinnějším možným způsobem, takže na nás je jenom to předat a pak už o všechno ostatní se stará guru mahátmá. Vidím to tak, že tahle služba na všechno odpovídá, na všechny moje nějaké názory a to, jak se dívám na věci, tak to vlastně o tom vypovídá, že se snažím rozdávat ty knihy.“

Téma 2: Shoda s předchozími přesvědčeními

Všichni respondenti, kromě Oddaného 5, uváděli, že některé jejich názory, přesvědčení a zásady životního stylu se již před konverzí shodovaly s dogmaty hnutí. Nešlo tedy o proces, kdy by si kompletně osvojovali úplně nový životní styl, ale spíš o jakési potvrzení jejich dosavadních hodnot či návyků. Několikrát zaznělo, že když přišli respondenti do hnutí, dílky skládačky do sebe zapadly. Nejčastěji se jednalo o vegetariánskou stravu, která se u oddaných ženského pohlaví pojila často se soucitem ke zvířatům a smutkem nad jejich utrpením. Téma neublížování bylo také početně zastoupeno u většiny respondentů ještě před konverzí. Právě téma nenásilí je v hnutí velmi významné a projevuje se především ve stravovacích návycích oddaných. Někteří respondenti nahlíží na to, že se přidali k hnutí determinálně, tedy že k tomu vše v jejich životě předtím již směřovalo, a že poprvé nepřišli do chrámu náhodou (např. O1). Oddaná 4 explicitně uvedla, že si myslí, že již v minulých

životech měla ke Krišnovi blízko. Toto vnímání je pochopitelné vzhledem k védskému pojetí života fungujícího na principu karmy, který je do velké míry determinační.

„Vždy jsem tíhla k alternativám. Ve čtrnácti jsem se rozhodla, že budu vegetariánka, nevím, kde se to ve mně vzalo. Vyrůstala jsme na vesnici, kde každý rok probíhaly zabíjačky, bylo běžné jíst maso z vlastního chovu... a to jsem tehdy odmítla. Jasně a rozhodně, nebylo cesty zpět. Rodiče z toho byli dost špatní, doufali, že se to změní. Ale nezměnilo. Tam někde jsem už cítila, že budu jiná. Zjistila jsem, když jsem se bavila s oddanými, že tento pocit odlišnosti mělo v dospívání spoustu oddaných. Že cítili, že jsou fakt jiní.“ A navazuje: *„Pak mě přitahovaly různé neziskovky, chtěla jsem pomáhat, trápilo mě, jak se lidé chovají ke zvířatům. To bylo pro mě velké téma, obrovské, hodně dlouho.“* Také dodává: *„Bylo pro mě hodně důležité neubližování živým bytostem i planetě, to jsem měla hodně silné.“* (Oddaná 4)

Jak respondentka zmiňuje, tíhla k alternativám, což se objevovalo v rozhovorech i s dalšími oddanými (viz citace). Většinou respondenti vyjadřovali právě kritiku „standartního způsobu života“, čímž je myšleno, že člověk první dlouho studuje, poté dlouho pracuje, mezitím přijdou děti, hypotéka atd., a pak se slovy Oddané 4 *„doštracháme někam k osmdesátce a pak kdo ví co.“* Někteří oddaní (O1, O3, O4) zmiňovali touhu žít alternativním způsobem někde na farmě, ekologicky a udržitelně, což je v souladu s tradicí hnutí zakládat soběstačné farmy. Z vnějšího pohledu, když bychom za standardní považovali to, co je přijímáno většinovou společností, tak rozhodně některé prvky životního stylu oddaných můžeme označit za nestandardní a alternativní. Hnutí tak poskytuje svým následovníkům potenciál naplňovat jejich touhu po alternativním životě.

Oddaný 7 se k tomu vyjadřuje: *„Definitivně mi to (hnutí) naplňovalo tu potřebu toho duchovního rozměru života. Začalo se to stávat nezbytnou součástí, že jsem věděl, že ten život musí mít tenhle rozměr, že jinak by mi to nedávalo smysl. Já jsem byl takový ten, že ta puberta, to dospívání, tak mi vytvořilo takovou nihilistickou mentalitu. Že jsem si říkal, tak co teďka tady prostě pětadvacet let nějaké školy, což jsem nepovažoval za nic, co by mě strašně bavilo, protože mě nikdo nedokázal oslovit tím, že studuju něco, co mě vyloženě zajímá. Já když jsem se přidával k oddaným, tak jsem byl v půlce druháku. A pak teda jako 40 let fachaš někde, děláš nějakou práci, pak duchod a pak umřeš a nic. Tak to ve mně vyvolávalo takové to, že takový život to fakt ne, to mi nedávalo smysl.“* Zde dochází k prolínání s tématem hledání smyslu.

„No tak úplně na tom začátku se mi nejvíc líbil ten život na té farmě, protože to byl můj sen, když jsem byla mladší a ještě jsem o Hare Krišna nic nevěděla, tak jsem si vždycky přála bydlet někde na farmě se zvířaty a někde v přírodě a jednoduše. Dělat něco pro dobro planety.“ (Oddaná 3)

Několikrát v rozhovorech zaznělo, že již dříve někteří respondenti tíhli k východním filozofiím (O1, O4, O6, O7) např. k buddhismu. Několik z nich (O2, O4) již před konverzí mělo přesvědčení o reinkarnaci a karmě. Víra v boha se v životě před hnutím vyskytovala u čtyř oddaných (O1 O2, O4, O6), přičemž tři z nich (O1, O4, O6) uváděli, že jejich vztah k bohu byl komplikovaný nebo potlačovaný, ale v hnutí došlo k obrodě jejich vztahu s bohem právě díky osobnímu charakteru boha, jak jej hnutí pojímá. Často právě tento koncept pojetí božství bylo to, co respondenty zaujalo na filozofii hnutí. Za trvale věřící v boha se označily Oddaná 1 a Oddaná 2. Oddaný 6 říká, že vždy věřil v nějakou svrchovanou energii, ale prošel si i obdobím ateismu, které bylo velmi temné.

Oddaný 6 to popisuje takto: *„A tím, když jsem se asi v 18/ 19 stal vegetariánem ještě do toho všeho, tak postupně mě to táhlo na ten východ ty filozofie jako nějaký buddhismus nebo i to krišnáctví a tak, ale bylo to furt takové nejasné, kam se to bude ubírat.“*

Podobně se vyjádřila Oddaná 1: *„Tak já věřila v reinkarnaci, takže nějak přirozeně to tak ve mně bylo. Takže mě zaujalo jediné náboženství, které pojednává o karmě a reinkarnaci a to je buddhismus. To jsem taky byla na nějakých přednáškách, ale to nebylo ono.“*

„Já jsem byla vždy nábožensky založená, ale křesťanství mě neuspokojilo, nedalo mi to odpovědi na ty hlubší otázky, já jsem vždy věřila na reinkarnaci, karmu a tahle filozofie mi to nejlépe vysvětlovala.“ K tomu dodává, že *„mě oslovil ten vztah s bohem, že je to osoba, že se k němu můžu přímo vztahovat...“*. Dále popisuje: *„už přesně nevím, jaké jsem měla názory, ale asi se to shodovalo s tím, co jsem pak našla v těch knihách. Akorát tam to bylo hlouběji popsáno, a proto jsem se i přidala, že ta filozofie mě tam nadchla. Že by to nebylo něco, co bych vůbec neznala. Něco máš v sobě, něco tušíš a teď to přijde „ach, co se to děje? Máš to tam krásně popsáno.“ Asi tak.“ (Oddaná 2)*

Téma 3: Sociální aspekty konverze

U všech oddaných, kteří mi byli respondenty, hrály důležitou roli v procesu jejich konverze další osoby. Velká část rozhovorů byla věnována právě sociálním aspektům konverze,

aniž bych se na toto téma explicitně dotazovala v některé z otázek interview. Prvním důležitým faktorem, který považuji za nezbytné zmínit je, že pět (všichni krom O3 a O5) ze sedmi mých respondentů se přidalo k hnutí v doprovodu dalších blízkých osob ku příkladu přátel či partnerů. Často to oddaní označovali za velmi pozitivně prožívané, jelikož měli tu podporu v celém procesu a zároveň to mohli s někým otevřeně sdílet. Kromě toho, že se oddaní přidali díky někomu známému či blízkému v hnutí, docházelo u nich k prvnímu kontaktu přímo na ulici, kde byli osloveni s nabídkou knihy či pozváním do chrámu osobami provádějícími sankirtán, případně tak že se setkali s nějakou zmínkou o hnutí v knize a díky tomu si pak z vlastní iniciativy našli centra či farmy hnutí.

„A vlastně s mojí nejlepší kamarádkou jsme se přidaly spolu k oddaným zároveň. To jsem měla radost, že nás ta filozofie nerozdělila jako s ostatními, ale že jsme mohli takhle dál pokračovat jako kamarádky, ale ve službě Krišnovi.“ (Oddaná 1)

U Oddaného 7 byl vývoj takový, že jednou dobou se od svých přátel ideově odklonil především kvůli odmítání některých návykových látek, ale hnutí je zase spojilo, když se k němu společně přidali: *„Jsem si spokojeně kouřil trávu a to mě hodně oddělilo od té společnosti, že jsem si radši šel sám na jointa do lesa, kde jsem si mohl přemýšlet, uvažovat a oni vymetali bary, hospody, technoparty a tak. A to mě se nelíbilo prostě. Já jsem zároveň s tím přestal pít alkohol a tak, aby ten prožitek byl co nejčistší a nejsofistikovanější.“* Potom se dozvěděl o tom, že jeden z jeho kamarádů se stal oddaným, a díky němu se v něm vzbudila touha poznat filozofii hnutí a zároveň dodává: *„Ona jich byla celá parta těchto lidí, kteří se přidali k hnutí o necelý rok dřív než já. Za kýmkoliv z nich jsem potom šel, tak jsem se s nimi o tom mohl bavit a všichni to byli mí kamarádi, které jsem znal 10 let před tím.“*

Velkou roli pro respondenty hráli také samotní oddaní, kteří již v hnutí byli. Mnohokrát v rozhovorech zazníval prožívaný obdiv k oddaným, v některých případech ještě před tím, než respondenti začali jakkoli tíhnout k hnutí. Byla tam zřejmá touha podobat se oddaným, dosáhnout jejich kvalit, jejich míry očištění se apod. Oddaný 7 uvedl, že je to podle něj častá začátečnická mýlka, když nováčci hnutí staví zkušenější oddané na piedestal osvícených osob, a potom zjistí, že jsou to také jen lidé, kteří si přinesli své neduhy stejně jako nově přidavší se. Je zcela pochopitelné, že pokud člověk členy nějaké skupiny obdivuje a považuje je za své vzory, bude se přirozeně chtít stát její součástí a snadno se s ní identifikuje.

Oddaná 4 popisuje svůj první kontakt s hnutím takto: „Věděla jsem, že jsou oddaní vegetariáni. Tehdy na začátku devadesátých let bylo vegetariánství poměrně výjimečné. Proto jsem se s nimi dala do řeči, měli jsme společné téma. Koupila jsem sušenku a pamatuju se, že jsem tehdy neměla peníze. Byla jsem studentka na střední škole. Dodnes si vybavím to místo, kde jsme s mnichem dali do řeči. Obecně jsem byla ale dost ostýchavá... Vždy, když jsem oddané potkala na ulici, nebudu používat to kršňáci, to nerada používám... Tak jsem k nim měla takovou úctu až bázi. Takže jsem se styděla s nimi bavit.“

„Už v té době, když jsem byl vlastně tenkrát v tom chrámu, tak tam přijel jeden oddaný ze Slovenska. On cestoval po celém světě. Já jsem ho viděl a říkal jsem si, že to je ono, to je to o čem ta filozofie je, to zpívání svatého jména a tak.“ (Oddaný 6)

Takto Oddaná 3 popsala moment, kdy si uvědomila, že chce být oddanou: „Já myslím, že ať už to zní jakkoliv, tak že pro mě to byl ten moment, kdy jsem potkala toho oddaného na té ulici... On byl celoživotní brahmačári a hodně si toho ve svém životě prošel, takže má takový zdravý přístup, nebo jak to říct... Nekázal nic, co by neměl na sobě vyzkoušené, že by to byla nějaká filozofie z knížek, co si někde přečetl a pak se to tam snažil kázat. Měl to zažitě, prožité a žije to už spoustu let. V ten moment to na mě úplně přeskočilo. Jsem si říkala „wow, taková chci být taky.“ A věděla jsem, že když chci být jako on, tak to znamená, že budu muset se sebou něco dělat. Že budu muset znát tu filozofii a tyhle věci.“

Oddaný 5 měl před hnutím obecně velkou nedůvěru v lidi, což bylo ovlivněno užíváním tvrdých drog. V hnutí se však mezi oddanými cítil příjemně. „Takže to se mě tady velice dotklo, že jsem viděl, že skutečně si tady nikdo na nic nehraje, a že nemusím mít obavy z toho, že by se mi někdo smál, nebo že by na mě někdo chtěl ušít nějakou intriku. A to bylo vlastně hlavní důvod, kterým mě oddaní inspirovali. Když jsem přijel napoprvé na tu farmu, tak jsem říkal: „ty jo, to jsou lidi tohle.“ No, takže toto vlastně byla ta hlavní inspirace.“ a dodává: „Pozitivní zkušenost? Tak asi ten přístup těch oddaných, přístup těch lidí, které jsem viděl, protože do té doby já jsem se pohyboval ve společnosti lidí, kterým šlo jenom o jedno, a to jenom vydělat ty peníze, prostě mít, nahrabat si a prodat tu drogu a mít z toho peníze a dát si tu dávku a tam šlo jenom o tyhle ty věci. Tam vůbec jsem neznal nějaké takové ty lidské kvality jako je přátelství, jako je prostě normální fungování, to tam nebylo. A když jsem to potom viděl tady u oddaných, tak mě to velice inspirovalo a byl jsem prostě z toho úplně nadšený.“

Takto pozitivně byly popisovány nově navázané vztahy a přátelství s oddanými velmi často. Když vezmeme v potaz předchozí téma, tedy shodu s předchozími přesvědčeními, je zřejmé, že zde dochází k naplnění potřeby sounáležitosti. V rozhovorech se však ukázalo, že vztahy mezi oddanými jsou často také hlavním negativem, které oddaní v počátcích v hnutí prožívali.

„Ale vnímala jsem i různé věci jako rozepře mezi oddanými a tak. To jsem si vždy říkala, proč tohle je i mezi oddanými? Vždyť mají tu filozofii, to bádání a stejně se hádají. To bylo od začátku víceméně. Vždy když jsem někde přišla, tak tam byly nějaké problémy trochu. Někdy jsem se ptala, jestli to má vůbec smysl. Ale držela mě ta filozofie. Chápala jsem, že Krišna je nad tím vším, a že všechny tyhle malichernosti jsou holt i mezi oddanými, ale že to nemění nic na té filozofii a na tom, že můžu praktikovat i bez toho, abych byla závislá na jednom konkrétním člověku.“ (Oddaná 3)

Oddaný 7 se vyjádřil k tématu nevraživosti mezi chrámy a farmami: *„A to třeba byl jev, který bych identifikoval jako negativní. Říkal jsem si, proč by osoby, které jsou na jedné lodi, a které si můžou v té své duchovní praxi být nápomocné, a podporovat jeden druhého, tak proč mezi sebou mají mít rivalitu, soupeřit se sebou i na úrovni negativních emocí, že ten je špatný a ten je dobrý?“*

Dalšími zmiňovanými negativy bylo například osobní porušení regulativních principů či problémy s jejich důsledným dodržováním, což vedlo k určité formě výčitek, nicméně k vyrovnání se s tímto tématem došlo rychle. Několik oddaných (O2, O3, O6, O7) také popisovalo různé formy ponižování, slovy některých až šikany, většinou ze strany vedoucích osob. V tomto kontextu mnozí z respondentů zmínili, že jim vadí tzv. sektářská mentalita, kterou někdy osoby v hnutí prosazují. Spočívá v povyšování se oddaných nad lidmi mimo hnutí, kteří se označují jako karmís, ale také nad začátečníky v hnutí. Ze strany hnutí to lze interpretovat jako podpoření vytvoření kolektivní identity ve smyslu my vs. oni. Ačkoli se oddaní setkali i s takto silně negativními zkušenostmi, udržovala je v hnutí především filozofie, která je podle nich to hlavní v hnutí.

Oddaná 2 uvedla: *„Nebo častokrát když je člověk v chrámu, tak se to bere jako samozřejmost, že dělá službu Krišnovi, ale docházelo tam k ponižování a k tomu, že „my si s tebou můžeme dělat, co chceme.“ Člověk to ze začátku ani tak nevnímá, ale potom začne.*

Já jsem tam šla, abych dělala službu poctivě, ale kolikrát má člověk pocit, že je tam jenom pro jídlo, což je na hlavu.“

Např. Oddaný 6: *„Byl tam hrozně psychický nátlak, různá šikana. Neustále vytváření pocitů provinilosti v tobě a ještě určité druhy manipulace, které jsem v té době samozřejmě tolik nechápal, protože člověk byl zaslepený tím, že tohle je ta správná filozofie. Tohle je to pravé. A přehlížel ty osoby kolem, i když niterně věděl, že je to špatně.“* K sektářské mentalitě se vyjadřuje takto: *„To je v českém hnutí taky běžné: „fuj ti karmís“.* *A přitom když vezmeš písmo, kdo je z nás oddaný? Tady je taková komická věc, že když jde člověk do hloubky, tak přijde určitá pokora a uvědomění si „kdo my jsme?“.* *Nejsou žádní lidi venku, jsou to úplně stejné osoby jako my a ve skutečnosti tam je vždycky důležitý soucit s těma lidma. Ne na povýšené úrovni, ale na úrovni určité vyrovnanosti. Já jsem s tím vždycky míval problém v české játre, je tam takový ten pocit nadřazenosti, že ty jsi vyvolený.“*

Oddaný 6 uvedl, že ve svém dětství zažíval formu autoritářské výchovy od svého nevlastního otce a sexuální zneužívání ze strany jiných osob, což sám reflektuje jako možný faktor toho, proč si nechal líbit různé formy nátlaku a šikany i v hnutí. Autoritářského či až patologického otce uvedli také další dva oddaní (O2, O5). Oddaná 2 uvedla z vlastní zkušenosti, že se do hnutí většinou přidávají lidé, kteří buďto neměli ideální dětství nebo si prošli jinými těžkostmi v životě, např. závislostí na drogách. Oddaný 5 nepřímo popsal souvislost komplikovaného vztahu s otcem a toho, že se přidal k hnutí, a to tím, že zmínil, že v době přidávání se k hnutí s otcem bydlel v jedné domácnosti a bylo to pro něj frustrující.

Někteří respondenti přiznávají, že v počátcích měli fanatický přístup a měli dříve zmiňovanou „sektářskou mentalitu“. Kvůli tomu například cítili, že je nutné přerušit dosavadní vztahy, k čemuž u nich také došlo, ale např. Oddaná 2 to dnes vnímá jinak a respektuje osoby mimo hnutí a přátelí se s nimi. Naopak Oddaná 4, která také uvedla přerušování vztahů s okolím to reflektuje jako pozitivní krok.

„No často se mi nelíbí ten sektarismus a povyšování, je to i mimo naši filozofii, ale že se bere, že ti lidé venku, karmíci, jako někdo mimo. A taky ten postoj, že se odsekneš od celého světa. Já jsem byla ze začátku dost velký fanatik a přerušila jsem všechny vztahy, co jsem tehdy měla.“ A doplňuje, že *„ta filozofie mě pořád naplňuje, ale ty vztahy s mnohými lidmi a tak, už to nevidím, tak jak jsem to viděla.“* Nicméně problém sektarismu považuje

za univerzální pro všechny náboženské skupiny, což považuje za důvod, proč se aktuálně mnoho lidí oficiálně nehlásí k žádné církvi: „Ale hodně lidí hledá, mají v sobě to nutkání se k někomu vztahovat a podobně, jen se neumí ztotožnit s ničím, co znají, protože náboženství má problémy a často se to zvrtno v ten sektarismus a povyšování. Spousta lidí to v sobě má, ale nedokážou se s ničím ztotožnit, což je pochopitelné.“ (Oddaná 2)

Naopak Oddaná 4 řekla: „Mezi oddanými se cítím velmi dobře. A když už jsme u toho, tak já jsem dřív měla takovou partu žen, se kterými jsem se přátelila zhruba od svých dvaceti. Bylo to poměrně silné přátelství. Postupně přirozeně ubývalo takových těch povrchních přátel, spíše známých. Ne, že bych je odšťihávala, spíše přestala vyhledávat jejich společnost nebo spíše místa, kde se schází – kavárny, hospody... Co se týče těch intenzivnějších přátelství, najednou jsem cítila, že témata, které jsme řešily, mě nezajímala. Vadilo mi, že se tam nebaví o Krišnovi, duchovní témata jsou pořád upozaděná. I když vlastně občas jsme se bavily, tak obecně, takové ty spekulace, typu „já si myslím“....to mě ale přestávalo naplňovat... no a tak jsem nepřišla na pár setkání, nedala o sobě vědět a podobně, a tak ta přátelství vyšuměla... Zpočátku to trochu bolelo, protože skoro dvacet let se s nimi přáteliš, takže jsem to v sobě řešila. Ale pak mi to přestalo vadit, přestala jsem to řešit a navázala přátelství s oddanými... Celé to má takovou jinou chuť a náladu, těžko se to popisuje.“

Se společenskými událostmi uváděli oddaní v mém výzkumu obecně nejvíce pozitivních vzpomínek a prožitků, které jsou popisovány jako extatické. Jednalo se především o aktivity jako společné zpívání mahá mantry, festivaly hnutí, rozdávání knih nebo brigády na farmách. Opět se domnívám, že jde především o nasycení pocitu sounáležitosti. V následující citaci lze vidět, že dochází v rámci aktivit hnutí také k prožívání úspěchu, z něž poté plyne uznání ostatních, zde například z rozdaného množství knih. Také Oddaný 5 uváděl pozitivní prožitky v začátcích hnutí, když viděl, že jeho snaha žít důsledně dle zásad bhakti je oceněna dalšími oddanými.

„Nejlepší vzpomínky mám asi na to, když jsme jezdili všichni jako tým s kamarádkama, s matadžima na sankirtán. Rozdávaly jsme knihy a jezdily jsme na Prabhupádív maraton, to je vždycky měsíc, kdy se oddaní snaží rozdat pro potěšení Prabhupády, co nejvíc jeho knížek, takže to bylo pěkné. Vidět to nadšení a tu náladu a rozdat, co nejvíc těch knih.“ (Oddaná 1)

Téma 4: Postojové a názorové změny

V návaznosti na stanovené výzkumné otázky jsem se v rozhovorech ptala na změny názorů přidáním se k hnutí. Na obecnou otázku ohledně změny názorů všichni respondenti odpověděli, že rozhodně ke změně došlo. Někteří (O6) reflektovali, že šlo pouze o dočasnou změnu a poté došlo k návratu k jejich individualitě. Respondenti, kteří se před hnutím označovali jako ateisté (O3, O5, O7) popisují tuto změnu jako extrémnější.

„Na nějakou dobu se mi určitě změnily názory, protože člověk ztratil svoji individualitu. Tím pádem přebral názory jiných lidí a postupem času se spíš člověk vrátil ke svým názorům.“ (Oddaný 6)

„A sebevražda tam se to změnilo fakt hodně tím poznáním a tou filozofií. Jak jsem se už popsal jako pubertální nihilista, tak by mi sebevražda nedělala konceptuálně problém, protože jsem měl to pojetí, že ten život je tvůj a ty máš právo o něm rozhodovat a díky tomu, že jsi v té situaci toho pubertáka, tak ty nemáš v kontextu toho posuzování manželku, děti, že by to tvoje rozhodnutí bylo takhle široce zavázané. Vůči rodičům jsi v tom období celkem sobecký, ti nejsou něco, co bys hrozně řešil. Takže jsem bral, že na to máš právo a nebyl tam vůbec pocit, že by to bylo něco špatného, něco zapovězeného. V té esenci, že máš právo rozhodovat o svém bytí a nebytí, tak jsem s tím neměl problém. A v kontextu toho, jak rozumím védské filozofii, tak chápu, že nejsi vlastník svého života, ty sis ho nedal, ten život ti dal někdo jiný, a proto ty nevlastníš svůj život a nemáš právo o něm takto rozhodovat. Védsko-filozoficky je sebevražda něco na co nemáš právo.“ (Oddaný 7)

Oddaná 4 uvedla, že nejde přímo o změnu názorů, ale spíš o prožívání různých situací: *„To jsou různé skupiny toho, jak ty vnímáš určité situace a věci. Toto se změnilo. Za vším vidíš Krišnu, jeho plán, ať je to nějaký příjemný nebo nepříjemný moment. Žiju teď takový jiný vnitřní život, snažím se pouštět nějaké blbosti, protože to víme, že ta mysl umí být velký přítel i nepřítel a ovládnutí mysli je jeden z důležitých aspektů bhakti jógy, takže o to se snažím.“*

Podobně Oddaný 5 popisuje změnu pohledu na život: *„A samozřejmě změnilo se hodně, diametrálně se všechno změnilo. Já jsem do té doby měl takový přístup k životu, že na všechno jsem se díval tak lacině. Vůbec mě nic nezajímalo kromě toho, abych měl svoje desky, abych měl hudbu. Člověk je takový sobec, takový sebestředný egoista posedlý tím materiálem. To se změnilo. Ono teďka se snažím míň a míň myslet na sebe, a víc a víc myslet na Krišnu a dělat to všechno pro pána, pro Krišnu.“*

V těchto dvou případech můžeme vidět, že u oddaných dochází k celkové změně vnímání života. Vnímají se jako lepší lidé a již je tolik netíží dřívější maličkosti, což v praxi prospívá duševnímu zdraví člověka. Témata posouvání vlastních hranic a neustálá práce na sobě se objevovala ve všech rozhovorech (krom Oddané 2).

V tomto tématu také dochází k prolínání s tématem č. 2, jelikož mnoho respondentů uvedlo, že na konkrétní otázky života a smrti jako jsou potraty, asistovaná reprodukce a sebevraždy se jejich názor příliš nezměnil a již před konverzí k tomuto měli podobný postoj jako aktuálně. Přehled názorových změn na tato témata je pro doplnění prezentován v tabulkách na konci této kapitoly.

„Zjistila jsem, že jsem na tyhle věci měla vždy podobný názor. I potraty. Když mi bylo něco přes dvacet, byla jsem aktivní ve feministickém hnutí, a tam to bylo dané tak, že potrat je volba ženy. Tehdy jsem nad tím přemýšlela, že kdybych to měla řešit, tak bych to nikdy neudělala. Asistovaná reprodukce, to je pro mě neznámá, to jsem nikdy moc neřešila. A třeba téma sebevražd, to jsem měla podobné, já jsem chápala, že to není dobrá cesta, že je to únik a útěk. Vždy jsem nějak přirozeně věřila v reinkarnaci, nevěděla jsem, jak to chodí a jak to vypadá, ale věřila jsem, že tento život není jediný, že to není konec. A sebevraždu jsem vnímala jako určitý projev slabosti, toho, že si neodžije člověk ten život, který mu byl dán... Ale také chápu, že určité nemoci a psychické stavy tě můžou dostat na totální dno a pak už nemáš východisko. Teď už mám pochopení v souladu se šástrami, písmi, tím, co říkají vědy... Ale myslím, že to vždy bylo podobné.“ (Oddaná 4)

„Já bych se nikdy nezabil. Nikdy bych nespáchal sebevraždu. To mně prostě přišlo takové velice, jak to říct... zahodit život jen tak pro nic za nic, jenom že se něco stane někde nějaká událost a kvůli tomu se jdu zabít. Nikdy jsem to nechápal a v tuhle tu chvíli se na to dívám vlastně tak nějak jako podobně s tím rozdílem, že ještě teďka vím, že v tu chvíli, kdy vlastně člověk spáchá tu sebevraždu, tak nemůže ani dostat to hrubohmotné tělo, že je uvězněný v tom jemnohmotném těle.“ (Oddaný 5)

Často respondenti v některé z dotazovaných oblastí „života a smrti“ uváděli, že nad tím před hnutím nepřemýšleli, ale názor si na to díky konverzi vytvořili. Například Oddaná 1 k tématu potratů řekla: *„Tak my obecně v žádném případě nepodporujeme potraty, je to velice hříšné, protože víme, že věříme na existenci duše, jsme vegetariáni, nepodporujeme zabíjení živých bytostí, natož zabíjet děti takhle v lůně. To je velice hříšné. A dřív, tak to jsem nějak neřešila, nepřemýšlela jsem nad tím.“*

K tématu asistované reprodukce většina respondentů neměla žádný postoj ani před přidáním se k hnutí a nemá ho ani aktuálně, jelikož toto téma se v hnutí příliš neřeší. Sebevraždy byly nejcitlivějším tématem a Oddaná 3 toto téma označila v podstatě za tabu v hnutí: „*A já jsem se o tom nikdy s nikým nebavila, protože oddaní se na to dívají určitým způsobem a já jsem věděla, že kdybych se s nimi dostala do nějaké diskuze, tak by to nedopadlo úplně moc dobře.*“

Co se týče postojů k jiným náboženským skupinám zaujímá šest ze sedmi respondentů velmi otevřený přístup (vyjma O4), a to v souladu s názorem hnutí, že jejich filozofie a cesta je ta nejvyšší, ale k bohu se dá dostat vícero způsoby. Například Oddaná 2 uvádí: „*Já to vnímám tak, že když mi někdo řekne, že věří v boha, tak mě to upřímně potěší. Protože tak přesně je daný ten příklad s tím sluncem, co už jsi možná slyšela, že máme jedno slunce, ale říkáme mu různými jmény. A já to beru, že když se někdo vztahuje k bohu, tak je to jedno kde, hlavně že ten vztah vyvíjí. Že to neberu, že je jen toto a nic jiného. I v bhagavadgítě Krišna říká „sarva-dharmān parityajya, mām ekaṁ śaraṇam vraja“: Zanechej všechny druhy náboženství a jen mě se odevzdej. Neberu to tak, že bůh je vázaný jen na nějakou víru nebo něco konkrétního.*“

Oddaný 6 popisuje, že to, že je někdo oddaným ještě neznamená, že má to správné pochopení, a že třeba někdo, kdo následuje jiná náboženství na tom nemůže být lépe. U každého náboženství dle něj záleží, jak jej daná osoba uchopí: „*Tak prostě různé náboženství a různé formy poznání. Samozřejmě, některé jsou mi sympatičtější a některé méně či nikoliv, a to už spíš jako z osobních důvodů. Třeba pro mě křesťanství i Islám jsou prostě násilná náboženství, obě dvě úplně stejně. Tím nechci říct, že tam není to poznání v obou, nebo že nemůže být křesťan, který má opravdu hluboké poznání, nebo muslim, který má hluboké poznání, protože sám jsem jich potkal spousty. To stejné s křišňákama. Potřebujeme to pochopení.*“

Oddaná 4 uvádí, že sice ví, že v písmech stojí, že je to jedno jaké náboženství následuješ, když ho následuješ správně. Ona však vzhledem ke svým zkušenostem při rozdávání knih na ulici, lidem jiných náboženství jejich víru příliš nevěří. Často vidí, že tito lidé se sice označují například jako křesťané, ale kolikrát ani dobře neznají učení svého náboženství: „*Ono je to řečeno, že je jedno, jestli jsi křesťan, muslim nebo něco jiného, ale pokud věříš v boha a dodržíš ty principy, tak je to v pořádku. Nemusíš být oddaný, křišňák. Je tam to vědomí boha, ale já to vidím na té společnosti v Česku, u nás, že lidé věří v boha,*

tak maximálně, když je jim nejhůře. Já se v tomhle nerada babrám... Nechci házet všechny do jednoho pytle. Ale to jsou vždy takové zážitky, kde vidím, jak jsou ti lidé nastavení, jaké mají hodnoty. I když si myslí, nebo o sobě mají dojem, že jsou zbožní. Ty jim připadáš, jak chudák, co stojí na ulici, často mám ten pocit... Myslím, že většina z nich nejsou upřímní... Muslima jsem nepotkala a žida jednoho a ten byl nějaký zmatený. Takže můj závěr je, že jsou lidé často hodně zmatení a ve skutečnosti o opravdové víře v Boha nevědí. Že tápou a myslí si, že vědí.“

Nejčastěji kritizovaným náboženstvím bylo jednoznačně křesťanství. Výtky vůči němu zaznívaly především z úst oddaných, kteří byli k náboženství vedeni od dětství, tudíž s ním mají nějakou osobní zkušenost. Hlavní bodem kritiky tohoto náboženství bylo pokrytectví. Oddaná 1 se k tomu vyjádřila následovně: *„Vyrůstala jsem v křesťanské rodině. Chodili jsme s rodiči do kostela, ale tam mě to neoslovilo, protože když jsem osobně znala ty lidi, viděla ty knihy, tak mě to nijak neoslovilo, protože když jsem to viděla třeba u mých rodičů, že chodili do kostela, a přesto žijí jako hrubí materialisti a vědomí boha je velice povrchní a jde jen o slepé následování něčeho, tak nějak jsem se o to nezajímala v tu dobu.“*

Obecně si myslím, že je velmi často postoj oddaných vůči jiným náboženstvím formován přesvědčením, že ve hnutí jsou ty nejdokonalejší podmínky k tomu dojít k bohu, a že oni nejupřímněji následují pokyny písem v porovnání s jinými náboženstvími. Toto dle mého však může být zkresleno sporým kontaktem se zástupci jiných náboženství, a naopak silným kontaktem s vlastní skupinou, se kterou se identifikují, a která je utvrzuje v jejich přesvědčeních.

Jako životní priority před hnutím respondenti uváděli například princip neublížení (O3, O4), vztahy s blízkými lidmi (O1, O2), pravdu (O6), upřímnost (O4, O7). U většiny nedošlo v tomto ohledu k extrémní změně, často se však tato priorita propojila s nově osvojenou vírou, která je spojená se službou Křišnovi. Oddaná 2 uvedla: *„A kdybych měla říct, co je pro mě nejdůležitější teď, tak pořád jsou to vztahy. Ať už s bohem, tak s přáteli, tak nejdůležitější jsou vztahy.“*

K největší změně životní priority došlo u Oddaného 5, který před hnutím považoval za nejdůležitější svou velkou vášeň – hudbu, aktuálně to však vnímá takto: *„Teď je pro mě nejdůležitější pokračovat v oddané službě bez nějakých větších výkyvů a prohlubovat tu lásku k bohu a samozřejmě dobré vztahy s oddanými. A taky dlouhodobý tah na tu bránu, aby tam nebyly žádné výkyvy, abych to mohl dělat, co nejdéle, abych mohl ještě něco udělat pro misi.“*

Tab. 1: Porovnání názoru oddaných na POTRATY před konverzí a aktuálně

	<i>PŘED KONVERZÍ</i>	<i>AKTUÁLNĚ</i>
O1	Neřešila	Nesouhlasí
O2	Nebyla proti	Nesouhlasí (chápe důvody)
O3	Je to v pohodě	Nesouhlasí (chápe důvody)
O4	Neudělala by to	Nesouhlasí
O5	Normální věc	Nesouhlasí
O6	Je to vražda	Nemá to, co soudit
O7	Nesouhlasil	Nesouhlasí

Tab. 2: Porovnání názoru oddaných na ASISTOVANÉ REPRODUKCE před konverzí a aktuálně

	<i>PŘED KONVERZÍ</i>	<i>AKTUÁLNĚ</i>
O1	x	x
O2	Neřešila	Má pro to pochopení
O3	Skvělá vymoženost	Skvělý vymoženost
O4	Neřešila	Neřešila
O5	x	x
O6	Nelíbí se mu genetické hry	Nelíbí se mu genetické hry
O7	Neřeší	Nesoudí

Tab. 3: Porovnání názoru oddaných na SEBEVRAŽDY před konverzí a aktuálně

	<i>PŘED KONVERZÍ</i>	<i>AKTUÁLNĚ</i>
O1	Jde o únik, normální věc	Není to řešení, je to hříšné
O2	Člověk nemá právo se zabít	Člověk nemá právo se zabít
O3	Snažila se to pochopit	Snaží se to pochopit
O4	Jde o únik	Jde o únik
O5	Zbytečně zahodíš život	Stejně + pojetí hnutí
O6	Sám na to někdy pomyslel	Nesoudí, ale není to řešení
O7	Máš na to právo	Nemáš na to právo

Tab. 4: Porovnání ŽIVOTNÍCH PRIORIT oddaných před konverzí a aktuálně

	<i>PŘED KONVERZÍ</i>	<i>AKTUÁLNĚ</i>
O1	Vztahy	Služba Křišnovi
O2	Vztahy s lidmi	Vztahy s lidmi a bohem
O3	Vztahy s lidmi	Je to podobné
O4	Pravda, vnitřní stabilita	Služba Křišnovi
O5	Hudba	Služba Křišnovi
O6	Pravda	Pravda
O7	Autenticita, absence dvojakosti	Autenticita, absence dvojakosti

5 Zodpovězení výzkumných otázek

1) Co motivovalo respondenty ke konverzi k hnutí?

Odpověď na tuto výzkumnou otázku je nejméně jednoznačná a nejvíce vycházející z mé vlastní interpretace výpovědí respondentů. Pouze jedna respondentka explicitně pojmenovala důvod, proč se k hnutí přidala. Šlo o filozofii hnutí. Tu popisovali všichni respondenti velmi pozitivně, že je nadchla, vyvolávala údiv, tudíž i pro ně toto mohlo být motivem ke konverzi. Obzvlášť s přihlédnutím k tomu, že před konverzí měli respondenti spoustu nezodpovězených otázek a nedařilo se jim nalézt smysl života a štěstí, což jim filozofie hnutí poskytla. Tím mohlo dojít k naplnění potřeby seberealizace.

Z rozhovorů dále vyplynulo, že pro většinu oddaných bylo setkání s hnutím v podstatě potvrzením některých jejich dosavadních přesvědčení a představ o životě. V hnutí našli skupinu osob, které toto vnímaly stejně. Došlo tedy k potvrzení jejich světonázoru a jeho sdílení se skupinou, tedy naplnění potřeby sounáležitosti. Pro respondenty, kteří měli problémové vztahy před konverzí, mohla být touha po sounáležitosti ještě naléhavější. Vzhledem k respondenty popisovanému obdivu k oddaným, kteří již v hnutí byli, považují za jeden z motivů i touhu vyrovnat se vzoru starších oddaných. U jednoho oddaného bylo rozhodně motivací změnit svůj život, se kterým byl nespokojený, jelikož si procházel drogovou závislostí a hnutí mu mimo jiné sloužilo jako východisko.

2) Jak se změnilo postoje a hodnoty respondentů po konverzi k hnutí?

Jak již bylo zmíněno respondenti již před konverzí měli částečně shodné názory s filozofií hnutí. Nicméně u části z nich došlo ke změně, většinou v tom, jak obecně vnímají některé životní situace, jelikož za vším teď vidí Krišnu a jeho plán, který s nimi má. V etických otázkách týkajících se života a smrti jako jsou umělé interrupce, sebevraždy či asistované reprodukce nelze jednotně říci, zda u respondentů ke změně došlo. U některých tomu tak bylo, u některých spíše došlo k vytvoření názoru, jelikož v dřívějším životě se těmito tématy tolik nezaobírali. Nelze souhrnně ani určit směr změny těchto názorů ve smyslu odmítavé – schvalující. V otázce životních priorit došlo u většiny respondentů ke změně nebo minimálně přizpůsobení dřívější priority aktuálnímu přesvědčení.

3) Jaké jsou zkušenosti respondentů spojené s konverzí ke hnutí?

Oddaní v mém výzkumu uváděli především pozitivní zkušenosti a z nich plynoucí emoce. Kladně vzpomínají na společné aktivity v hnutí jako zpívání manter, festivaly a oslavy svátků v hnutí. Velmi pozitivně popisují nově navázané vztahy a přátelství s dalšími oddanými. Negativně vnímají někteří oddaní někdy sektářskou mentalitu hnutí, která spočívá v povyšování se oddaných nad lidmi mimo hnutí. Několik respondentů se setkala v hnutí s formami ponižování, šikany, manipulace a psychického nátlaku. Téměř všichni oddaní se setkali s nějakým problémem plynoucím z mezilidských vztahů, tato nevráživost mezi oddanými byla hodnocena respondenty velmi negativně. Další negativně prožívanou oblastí bylo vlastní porušování regulativních principů, případně obecně problémy s jejich dodržováním.

6 Diskuze

Cílem této práce bylo popsat proces konverze k hnutí Hare Krišna a interpretovat ho na základě pohledu samotných oddaných. V následující kapitole uvádím výsledky výzkumu, zhodnocení možných příčin jejich potenciálního zkreslení, dále jejich srovnání se závěry jiných výzkumů a s dostupnými teoriemi k danému tématu.

6.1 Zhodnocení výzkumu a jeho limity

Výzkumný soubor tvořilo celkem sedm respondentů. Původní plán při sestavování zadání bakalářské práce zahrnoval deset respondentů, nicméně od tohoto rozsahu jsem se rozhodla upustit vzhledem ke zvolené metodě analýzy dat IPA, pro kterou by vyšší počet respondentů mohl být spíše kontraproduktivní. S rozsahem svého souboru jsem tedy spokojená. Data byla postupně saturována a zároveň se u každého respondenta objevilo něco specifického.

Podmínkou pro zařazení do výzkumu bylo zasvěcení v rámci hnutí, které je předpokladem následování pokynů véd a jejich zavedení do životní praxe. Zasvěcení jsem považovala za stěžejní kritérium, jelikož mi přijde vyjádřením určitého závazku vůči hnutí. Druhou podmínkou byla aktuální afiliace oddaných k hnutí. Uplynulá doba od prvního zasvěcení mých respondentů se pohybovala od tří měsíců až po šestnáct let. Zastoupení žen (4) a mužů (3) v mém souboru bylo téměř vyrovnané, ale neodpovídá realitě, jelikož v hnutí je mírně větší počet mužů než žen. Možným úskalím kritéria zasvěcení je to, že mu předchází delší časový úsek aktivity v hnutí, který je minimálně několikaměsíční, ale často až několikaletý, což znamená, že ačkoli např. u respondentky s nejkratší dobou od zasvěcení uplynulo pouze čtvrt roku, tak její pociťovaná afiliace k hnutí je již několikaletá a proces konverze proběhl před delší dobou. Jak víme z poznatků kognitivní psychologie, lidská paměť často zkresluje, a čím delší doba od určitých událostí uběhne, tím více mohou být vzpomínky pozměněny. A například u otázek postojů vůči různým tématům mohlo dojít ke změně názorů ne přímo vlivem konverze, ale přirozeným zráním a stárnutím respondentů.

Jako vysvětlení toho, proč se mi nepodařilo jednotně zodpovědět druhou výzkumnou otázku, uvádím fakt, že každý jsme individuální bytost se svými individuálními názory. I když se považujeme za člena či následovníka nějakého filozofického či náboženského hnutí, nemusí to znamenat, že se budeme stoprocentně shodovat s názory dalších osob hlásících se ke stejné skupině. Vzhledem k tomu, že oddaní zůstávají svobodně myslící a

tvoří si své názory i do jisté míry nezávisle na hnutí, považuji to také za vyvrácení předsudku, že nová náboženská hnutí „vymývají lidem mozek“.

Dalším úskalím výzkumu byly metody výběru souboru, které byly nepravděpodobnostní, tedy nezajišťující reprezentativnost. Problémem může být i samotná metoda sněhové koule, díky níž získáme okruh osob, které většinou něco spojuje, minimálně nějaký vztah, případně názorová shoda, obdobné zkušenosti apod. Příležitostný výběr tak, jak byl použit v mém výzkumu, mohl také zkreslit variabilitu souboru respondentů, protože se museli nacházet na stejném místě u stejné příležitosti ve stejný čas, tudíž opět jsou spolu určitým způsobem propojeni. Nicméně vzhledem k malému rozsahu celé populace oddaných v českém hnutí jsou zvolené metody dle mého pochopitelné a přijatelné.

Metoda sběru dat, kterou bylo polostrukturované interview, byla podle mě naprosto nejvhodnější. Získala jsem odpovědi na jednotné jádro otázek a dle situace jsem se mohla doptávat na nesrovnalosti a detaily. Domnívám se, že v rozhovoru jsem dostatečně pokryla témata vztahující se k výzkumným otázkám. Myslím, že má dlouhodobá zkušenost s hnutím velmi usnadnila průběh rozhovorů, jelikož nebylo z mé strany nutné se doptávat na některé specifické pojmy běžně používané v hnutí. Plusem bylo, že některé respondenty znám osobně delší dobu, což napomohlo jejich otevřenosti. Při interpretaci to však mohlo mít určitý vliv, který jsem se však snažila reflektovat a vyhnout se jakémukoli zkreslení. Možný vliv mohla mít i neosobní forma rozhovoru přes (video)hovory, kdy jsem nemohla zajistit například naprosté soukromí respondentů, nebo reflektovat rušící vlivy atd. Pokud bych takový výzkum opakovala, pak bych považovala za vhodné doplnit rozhovor o nákras časové osy konverze, jelikož popis celého procesu respondenty by tak byl přehlednější, bohužel mne v tomto aktuálně limitovala neosobní forma rozhovorů.

Jsem spokojena se zvolením interpretativní fenomenologické analýzy pro vyhodnocení dat, jelikož jde o otevřenou a kreativní metodu, která poskytuje výzkumníkovi dostatek prostoru. Díky této metodě jsem se také dostala do hloubky rozhovorů a získala tak klíčová témata. Limitací zde mohl být nedostatek mých zkušeností s touto metodou v praxi, který jsem se snažila vynahradiť studiem teorie.

6.2 Interpretace výsledků výzkumu

Porovnání výsledků mého výzkumu se závěry jiných studií je možný, ale značně omezený, jelikož se většinou jednalo o výzkumy konverze v křesťanském prostředí, nebo kulturním kontextu odlišném od toho našeho.

Nejprve bych ráda srovnala Rambův (1989) sedmistupňový model konverze s procesem konverze, jak jej popsali mí respondenti. První zmiňovaný bod **kontext** můžeme na základě provedených rozhovorů posoudit z hlediska mikrokontextu oddaných, tedy rodiny a přátel. V mém výzkumu byli často zmiňováni přátelé, kteří nějakým způsobem seznámili respondenty s hnutím. Ve dvou případech šlo o společnou konverzi partnerů. K bodu **krize** je těžké se vyjádřit, jelikož explicitně ji respondenti nezmiňovali, nicméně vyvstalé téma **hledání** a s ním spojených pocitů nesmyslnosti života, lze dle mého považovat za určitou formu krize. Jak tvrdí sám Rambo, je toto hledání vlastně vyústěním dané krize. Bodu **setkání** jsme se již dotkli u zmíněného mikrokontextu. Jak Rambo upozornil, osoby zprostředkovávající kontakt s hnutím mají velký význam, čemuž odpovídá, že oddaní v mém výzkumu vyjadřovali velký obdiv k osobám, které je oslovily na ulici či přivedly do hnutí. Obdobně pozitivní emoce byly pak popisovány právě ve fázi **interakce**, kdy se osoby setkaly s celou skupinou oddaných právě při návštěvě chrámu či při příležitosti festivalů či oslav hnutí. Pociťovaný **závazek** nebyl v mém interview mapován, tedy nevyvstal jako téma v rámci rozhovorů, nicméně jak jsem zmínila výše již samotné kritérium výběru respondentů pro můj výzkum, kterým bylo zasvěcení oddaného, je určitou formou závazku vůči hnutí a v souladu s Rambovou teorií je demonstrován veřejně při rituálech. **Důsledky** konverze oddaných v mém výzkumu byly u některých velké u jiných menší změny životního stylu, také nalezení smyslu života, přijetí nové filozofie.

V souladu s výzkumem Halamy a Halamové (2005) týkajícího se důsledků konverze došlo u některých mých respondentů k přerušení starých sociálních vazeb a u všech vytvoření vazeb nových, dále k vytvoření či obrodě vztahu s bohem především pro jeho osobní pojetí. A také je možné u oddaných popsat zlepšení psychického stavu tím, že respondenti vnímají, že je služba Krišnovi někam posouvá a naučili se házet maličkosti za hlavu. U jednoho respondenta nastalo i vyřešení problému, konkrétně závislosti na drogách, jak popsali ve své práci také např. Robbins a Anthony (1982).

Proces konverze u mých respondentů byl ve shodě s výzkumem Singha (1981) prováděném přímo v prostředí hnutí. Ve fázi návštěvy chrámu autor vyzdvihuje, že dochází mezi oddanými ke sdílení zkušeností z minulosti, ty se často shodují, a to například v oblasti experimentace s návykovými látkami či nesouhlasem s většinovou společností. V průběhu konverze také u většiny osob dochází k přerušení vztahů s okolím. Všechny tři zmíněné body se vyskytly i v mém výzkumu.

Pokud bychom chtěli aplikovat teorii motivů Loflanda a Skonovda (1981) na výzkum této práce, potom lze říci, že se u mých respondentů vyskytl především motiv intelektuální, kdy jedince hledá, studuje filozofie, účastní se přednášek. Neřekla bych, že mí respondenti hledali přímo nové způsoby bytí, ale rozhodně hledali alternativu standardního života. Přesně tak jak to popisuje Judah (1974), v životě respondentů se před konverzí objevovalo experimentování s drogami, snahy o alternativní vedení života spojené s hledáním jeho smyslu, a dále pocity deziluze z hodnot společnosti. V rozporu je u intelektuálního motivu, jak jej Lofland a Skonovd popisují, že u mých respondentů byl naopak sociální vliv a kontakt s oddanými velmi silný. Tento intelektuální motiv se v mém výzkumu prolínal s tím experimentálním, kdy ke konverzi dochází postupně, osoba se pomalu seznamuje s hnutím a zjišťuje, zda jí tato filozofie a životní styl vyhovují. V neposlední řadě bychom mohli identifikovat i motiv afektivní, jež je význačný vazbou či náklonností k praktikujícím osobám, což se projevilo u mých respondentů dost výrazně. V souvislosti s tím nelze nezmínit výzkum Ullmanové (1982), který vyzdvihuje právě sociální vliv při konverzi k hnutí Hare Krišna v porovnání s jinými novými náboženskými hnutími.

Jak popsal Črnič (2005) oddaní jsou velmi otevření jiným náboženstvím a připouštějí, že i toto může být cesta k bohu a vnímají víru v boha pozitivně. Ačkoli Halama a Lačná (2011) prováděli výzkum prožívaného self-esteem a smysluplnosti života konvertitů pomocí kvantitativní dotazníkové metody, jejich závěr, že se obě tyto kvality života po konverzi zvýšily, je ve shodě s výsledky mého výzkumu, ve kterém právě nalezení smyslu života bylo ústředním tématem. Několik mých respondentů také uvádělo prožívání osobnostní změny, a to v pozitivním slova smyslu.

Na závěr této kapitoly bych také ráda zmínila tvrzení Fujdy a Lužného (2010), že popis konverze oddanými bude kopírovat narativní linii odsudek života před konverzí, význam konverze a pozitivní hodnocení nynějšího života. Což dokládá i Kurachev (2012), když uvádí, že 82 % oddaných uvádí nespokojenost se svým předchozím životem, ale kladně vnímá svůj nynější život. Stejný pohled měla i většina mých respondentů.

6.3 Využití výsledků a možné budoucí výzkumy

Výzkum popisuje konverzi k hnutí Hare Krišna a její prožívání oddanými. Umožňuje tedy nahlédnout do celého procesu, co mu předchází, co ho provází, jak jej oddaní vnímají a co jim konverze potažmo hnutí přináší. Tato práce může být také zpětnou vazbou pro oddané,

případně pro vedení hnutí, jelikož v ní zaznívají dle mého i cenné podněty pro určité změny v hnutí, které přicházejí od samotných oddaných.

Výzkum se okrajově dotkl i vzniku identity oddaných, což by mohlo být tématem pro další výzkumy. Pravděpodobně by měl být proces konverze k hnutí podroben zkoumání u osob, které se s hnutím například teprve seznamují, na což by mohl navázat výzkum osob, které se rozhodnou i přes počáteční inklinace se k hnutí nepřidat, ať už úplně či jen částečně.

Vhodné by také dle mého bylo provést aktuálnější studie samotného průběhu procesu k hnutí se zaměřením na jeho prožívání. Vzhledem k tomu, že hnutí se zde na západě rozšiřuje již v řádu desítek let, považovala bych za vhodné také výzkumy osob, které se do hnutí již narodily, např. otázky jejich socializace, případně nepřijetí této víry a s tím spojené dekonverze. S přihlédnutím k tomu, že během konverze často dochází k přerušení vztahů s okolím i rodinou, bylo by možné provést výzkum postojů rodinných příslušníků ke konverzi jejich blízkých k hnutí.

7 Závěry

Tato práce se zabývala procesem konverze k hnutí Hare Krišna u skupiny oddaných z českého prostředí. Následující závěry jsou vyvozeny z mého kvalitativního výzkumu.

Výzkumné otázky této práce se zaměřují na motivaci ke konverzi, změny názorů a postoje vlivem konverze a zkušenostmi konvertitů s celým procesem. Jak vyplynulo z výzkumu této práce jedním z motivů konverze k hnutí je pravděpodobně filozofie hnutí, která vyvolává u oddaných fascinaci. Tím, že pokrývá mnoho témat, poskytuje oddaným odpovědi na existenciální otázky, a také vysvětlení smyslu života a naplňuje je. Dalším motivem se zdá být samotná společnost oddaných, kteří mívají podobnou minulost a zkušenosti jako noví členové. Životní styl hnutí se také jeví jako dobrá alternativa „standardního způsobu života“, který respondenty nenaplňoval a byl neuspokojivý. Faktorem konverze u mnohých respondentů byl doprovod blízkých osob v celém procesu.

V oblasti změny postojů a názorů jsou závěry nejednotné, u některých oddaných došlo v dotazovaných oblastech ke změně, u některých názory a postoje zůstaly ve shodě s předchozím nazíráním těchto témat, kterými byly interrupce, asistované reprodukce a sebevraždy. Několik oddaných uvedlo všeobecnou změnu v nazírání životních situací, kdy ve všem vnímají plán boha – Krišny. Pár oddaných popsalo změnu v názorech jako dočasnou záležitost. Životní prioritou se u třech oddaných stala služba Krišnovi, u zbylých čtyř nedošlo ke změně toho, co je pro ně v životě nejdůležitější, pouze k přizpůsobení této priority aktuálnímu pojetí světa dle védské filozofie.

Pozitivní zkušenosti popisovali oddaní v oblasti společných aktivit v hnutí, navázaných vztahů, vyřešení některých svých problémů, lepšího duševního zdraví. Vztahy mezi oddanými byly také nejčastěji zmiňovaným negativem. Dále bylo kritizováno sektářství hnutí a formy ponižování, psychologického nátlaku či manipulace ze strany starších oddaných nebo vedoucích osob. Obecně nejvýraznějšími tématy byly sociální aspekty konverze a hledání odpovědi či smyslu života předcházející konverzi. Oddaní i přes některá negativa svou konverzi vnímají celkově pozitivně.

Souhrn

Tato práce sestává z teoretické a výzkumné části. Teoretickou část tvoří sedm kapitol, z nichž tři jsou členěny na podkapitoly. První kapitola se věnuje vymezení pojmů náboženství a spiritualita, které jsou však velmi těžko definovatelné a mezi odborníky nepanuje přílišná shoda charakteristiky těchto fenoménů. Druhá kapitola je věnována okrajově novým náboženským hnutím a jejich vymezení, jak je pojímají někteří religionisté. Opět jde o pojem těžko uchopitelný.

Třetí kapitolou se dostáváme k historickému a filozofickému pozadí hnutí Hare Krišna. Okrajově je v kapitole nastíněn hinduistický náboženský systém, jenž je z religionistického a kulturního hlediska zastřešující pro hnutí. Historicky kapitola sahá až k úplným počátkům uctívání Krišny, dále se věnuje založení Čaitanjevského hnutí, které započalo sankirtánovou tradici (Lužný, 1997). Kapitola mapuje jeho vývoj včetně založení první organizované hinduistické společnosti s jasně danými pravidly nesoucí název Gaudíja Math. Následuje podkapitola věnující se významnému představiteli a zakladateli hnutí, jak je dnes známe, kterým byl v minulém století Abhaj Čaran De nazývaný jako jeho svátost Prabhupáda. Hnutí je formováno pod záštitou Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny (ISKCON). V kapitole Hnutí Hare Krišna v České republice se stručně věnuji vývoji hnutí v naší zemi. K největšímu rozšíření došlo po roce 1989, od té doby vzniklo několik chrámů a farem hnutí u nás a společnost oddaných se neustále rozrůstá (Fárek, 2008). Aktuálně uvádí hnutí pět oficiálních center a dvě farmy. Registrováno jako náboženská společnost bylo roku 2002.

Čtvrtá kapitola představuje filozofii a životní styl hnutí. Vymezeno je pojetí světa oddanými, jak je popsáno v základní knize hnutí Bhagavadgítě. Představeny jsou i další literární prameny jako např. epos Mahabharáta či několikasvazkový Šrímad bhagávátam. Obraz života oddaných by byl neúplný, kdybychom nevynechali základní regulativní principy, kterými se oddaní řídí, a které mají normativní charakter pro jejich život (Rochford, 1995).

Pátou kapitolou se dostáváme ke stěžejnímu tématu této práce, jímž je náboženská konverze. V jednotlivých podkapitolách jsou popsány starší teorie prvních psychologů zabývajících se náboženstvím. Popsáno je Jamesovo rozdělení konverze dle rychlosti na náhlou a pozvolnější (Hood, Hill & Spilka, 2009), dále Allportovo rozdělení dle hloubky na *náboženské probuzení provázené krizí*, *probuzení na základě významné události*

a *probuzení postupné* (Halama, 2006). Poslední rozdělení dle toho, kam a odkud konverze směřuje pochází od Halamy (2006). Teorie dalších odborníků jsou prezentovány v podkapitole 5.2. Jedná se o Sundénovu (Holm, 1987) teorii rolí, Starbuckovu teorii procesu konverze (1899), Rambův sedmistupňový model konverze (1985), typologii konverze od Halamy (2015) a teorii motivů konverze od Loflanda a Skonovda (1981).

Důsledkům náboženské konverze na základě několika výzkumů (např. Ullman, 1982; Rambo & Bauman, 2012; Halama a Halamová, 2005, Robbins a Anthony, 1982) se věnuje kapitola šestá. Důsledky konverze mohou být vyšší prožívaná smysluplnost života, vytvoření vztahu s bohem, vyřešení některých problémů, ale také stres. Navazující poslední kapitola se věnuje již konkrétně konverzi k hnutí Hare Krišna, konkrétně tématu, jaké jsou sociodemografické charakteristiky osob, které se přidávají k hnutí, dále jaký život předchází konverzi k hnutí u oddaných, jaké je prožívání konverze, jaké jsou důsledky konverze a velmi podrobně je zde popsán celý proces v bodech, jak jej uvedla Singhová (1981).

Výzkumná část se zabývá popisem a interpretací procesu konverze k hnutí Hare Krišna z perspektivy samotných oddaných. Pro výzkum byly stanoveny tři výzkumné otázky:

- 1) Co motivovalo respondenty ke konverzi k hnutí?
- 2) Jak se změnilo postoje a hodnoty respondentů po konverzi k hnutí?
- 3) Jaké jsou zkušenosti respondentů spojené s konverzí ke hnutí?

Výzkumný soubor tvořilo sedm respondentů, z toho čtyři ženy a tři muži. Soubor byl získán nepravděpodobnostními metodami, konkrétně metodou sněhové koule a příležitostným výběrem. Kritériem zařazení osoby do výzkumu bylo alespoň jedno zasvěcení v hnutí Hare Krišna a aktuálně pociťovaná afiliace k hnutí Hare Krišna. Věk respondentů se pohyboval od 24 do 41 let, doba od prvního zasvěcení činila od 3 měsíců po 16 let. Sběr dat proběhl formou polostrukturovaného interview. Před jeho konáním byl respondentům přečten informovaný souhlas. Rozhovory byly nahrány a poté doslovně přepsány. Data podlehla redukci prvního řádu, kdy byla odstraněna některá nadbytečná slova. Pro vyhodnocení dat jsem zvolila interpretativní fenomenologickou analýzu. Prvně došlo k analýze každého rozhovoru zvlášť a potom jsem vyhledávala překryv jednotlivých témat všech rozhovorů dohromady.

Z analýzy vyplynula čtyři hlavní témata, a to hledání předcházející konverzi, shoda s předchozími přesvědčeními, sociální aspekty konverze a postoje a názorové změny.

Podářilo se tím zodpovědět výzkumné otázky, i když u druhé otázky vcelku nejednoznačně. Nejvíce výrazným tématem byly sociální aspekty konverze, a to jak jejich pozitivní, tak negativní stránky. Jednalo se v kladném smyslu především o nově navázaná přátelství, obdiv k oddaným, pozitivní prožívání společných aktivit oddaných. Na druhé straně byly kritizovány rozepře mezi oddanými či sektářská mentalita.

Tato práce pokryla alespoň některé psychologické aspekty konverze k hnutí Hare Kriřna. V konečném důsledku je proces konverze vnímán oddanými jako pozitivní krok v jejich životě, který jim mnoho dal. Závěry výzkumu se v mnohém shodovaly s výsledky dříve konaných výzkumů.

Seznam použité literatury a zdrojů

- Bhaktivédanta Swami Prabhupáda, A. Č. (1990). *Nektar pokynů*. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust.
- Bhaktivédanta Swami Prabhupáda. A. Č. (1998). *Bhagavad-Gítá taková, jaká je*. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust.
- Bozeman, J. (2000). ISKCON's Extensive Reform Efforts. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 3(2), 383-391. Získáno 11. 9. 2021 z <https://www.jstor.org/stable/10.1525/nr.2000.3.2.383>.
- Bryant, E., & Ekstrand, M. (Eds.). (2004). *The Hare Krishna movement: The postcharismatic fate of a religious transplant*. Columbia University Press.
- Coutinho, J. P. (2016). Religiosity in europe: An index, factors, and clusters of religiosity. *Sociologia, Problémas e práticas* (81). doi:10.7458/SPP2016816251.
- Cowan, D. E. & Bromley, D. G. (2003). *Sekty a nová náboženství*. Praha: Grada.
- Cross, S. (2001). *Hinduismus*. Praha: Euromedia Group.
- Český statistický úřad (2022, 3. února). *Ščítání 2021. Náboženská víra*. <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>.
- Črnič, A. (2011). *V imenu Krišne*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Dwyer, G. (2010). Krishna Prasadam: The Transformative Power of Sanctified Food in the Krishna Consciousness Movement. *Religions of South Asia*, 4(1), 89-104. doi:10.1558/rosa.v4i1.89.
- Eliade, M. (2006). *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH.
- Fárek, M. (2007). O důležitosti gurua. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*, 1/2007 [online]. Získáno 15. 10. 2021 z <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir107.pdf>.
- Fárek, M. (2008). *Hnutí Haré Kršna: institucionalizace alternativního náboženství*. Praha: Karolinum.
- Farkas, J. (2004). The role of Prasadam in Acculturation in the Hungarian Krishna Conscious community. *Food and History*, 2(1), 283-302. doi:10.1484/J.FOOD.2.300283.

- Fernandés, A., T. (1972). *A Religião na Sociedade Secularizada. Factores Sociais na Transformação da Personalidade Religiosa*, (Disertační práce). Porto: Livraria Civilização Editora.
- Fujda, M. & Lužný, D. (2010). *Oddaní Kršny. Hnutí Hare Kršna z pohledu sociálních věd*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Fuller, A. R. (2008). *Psychology and religion: Classical theorists and contemporary developments*. Rowman & Littlefield.
- Galanter, M. (1989). *Cults and new religious movements: A report of the American Psychiatric Association*. American Psychiatric Pub.
- Geertz, C., & Banton, M. (1966). *Religion as a cultural system*. Routledge. Získáno 24. 10. 2021 z https://books.google.cz/books?id=STBUAQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Anthropological+Approaches+to+the+Study+of+Religion+geertz&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Anthropological%20Approaches%20to%20the%20Study%20of%20Religion%20geertz&f=false.
- Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburg, PA: Duquesne University.
- Greil, A. L. & Rudy, D. R. (1984). Social cocoons: Encapsulation and identity transformation organizations. *Sociological Inquiry*, 54, 260-278. doi:10.1111/j.1475-682X.1984.tb00060.x
- Halama, P., & Halamová, J. (2005). Process of religious conversion in the Catholic Charismatic movement: A qualitative analysis, *Archive for the Psychology of Religion*, 27(1), 69-92. doi:10.1163/008467206774355385
- Halama, P., Hatoková, M., Stríženec, M., & Adamovová, L. (2006). *Religiozita, spiritualita a osobnost: vybrané kapitoly z psychologie náboženstva*. Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Halama, P. & Lačná, M. (2011) Personality change following religious conversion: perceptions of converts and their close acquaintances. *Mental Health, Religion & Culture*, 14:8, 757-768. doi:10.1080/13674676.2010.522564

- Halama, P. (2015). Empirical Approach to Typology of Religious Conversion. *Pastoral Psychology*, 64, 185–194. doi:10.1007/s11089-013-0592-y.
- Halík, T. (2002). *Co je bez chvění, není pevné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hejna, D. (2010). *Náboženství a společnost. Věda o náboženství a její historické kořeny*. Praha: Grada.
- Holm, N. G. (1987). Sundén's Role Theory and Glossolalia. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 26(3), 383–389. doi:10.2307/1386441.
- Holm, N., G. (1998). *Úvod do psychologie náboženství*. Praha: Portál s. r. o.
- Hood, R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The psychology of religion: An empirical approach*. New York: Guilford.
- Horyna, B. (1994). *Úvod do religionistiky*. Praha: OIKOYMENH.
- Judah, J. S., & Judah, J. S. (1974). *Hare Krishna and the counterculture*. New York: Wiley-Interscience.
- Kobes, T. (2007). Počátky Hnutí Hare Krišna u nás. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*, 1/2007 [online]. Získáno 15. 10. z <https://dingir.cz/archiv/Dingir107.pdf>.
- Koutná Kostínková, J., & Čermák, I. (2013). Interpretativní fenomenologická analýza. In Řiháček, T., Čermák I., Hytych, R. & kol., *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (9-43). Brno: Masarykova univerzita.
- Kurachev, D. G. (2012). The Self-Awareness of Young Adepts of the Hare Krishna Cult. *Russian Education & Society*, 54(2), 16–34. doi:10.2753/res1060-9393540202
- Lužný, D. (1994). Nová náboženská hnutí: Konfliktní formy religiozity v diferentním světě/New Religious Movements: Conflicting Expressions of Religiosity in a Different World. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 499-511. Získáno 3. 2. 2022 z <https://www.jstor.org/stable/41131132>.
- Lužný, D. (1997). *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita.
- Meadow, M. J. & Kahoe, R. D. (1984). *Psychology of religion*. New York: Harper & Row Publishers.

- Merhaut, B. (1964). Učení hinduismu. In D. Zbavítel (Ed.), *Bozi, bráhmani, lidé. Čtyři tisíciletí hinduismu* (90-101). Praha: Nakladatelství České akademie věd.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- Mrázek, M. (2000). *Děti modrého boha. Tradice a současnost hnutí Haré Kršna*. Praha: Dingir.
- Neubauer, Z. (1994). *Přímlyvce postmoderny*. Hrncířství a nakladatelství: Michal Jůza & Eva Jůzová.
- Ondračka, L. (2004) Pojetí božství v Indii. In R. Chlup (Ed.), *Bůh a bohové, pojetí božství v náboženských tradicích světa* (131-160). Praha: DharmaGaia.
- Paloutzian, R. F. (1981). Purpose in life and value changes following conversion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(6), 1153–1160. doi:10.1037/0022-3514.41.6.1153.
- Pargament, K. I. (2006). The meaning of spiritual transformation. In J. D. Koss-Chioino, & P. Hefner. *Spiritual transformation and healing: Anthropological, theological, neuroscientific, and clinical perspectives* (10-24). Získáno 10. 2. 2022 z https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=J-eLj6_hO7IC&oi=fnd&pg=PA10&dq=spiritual+transformation&ots=6fttxooMSL&sig=YaR8EmRz8GjmHC23hzGEE6qAhT4&redir_esc=y#v=onepage&q=spiritual%20transformation&f=false.
- Rambo, L. R. (1989). Conversion: Toward a holistic model of religious change. *Pastoral Psychology*, 38(1), 47–63. doi:10.1007/BF01040947
- Rambo, L. R., & Bauman, S. C. (2012). Psychology of conversion and spiritual transformation. *Pastoral Psychology*, 61(5-6), 879-894. doi:10.1007/s11089-011-0364-5.
- Robbins, T., & Anthony, D. (1982). Deprogramming, Brainwashing and the Medicalization of Deviant Religious Groups. *Social Problems*, 29(3), 283–297. doi:10.2307/800160
- Rochford Jr, E. B. (1995). Family structure, commitment, and involvement in the Hare Krishna movement. *Sociology of Religion*, 56(2), 153-175. doi:10.2307/3711761.

- Ross, M. W. (1983). Clinical profiles of Hare Krishna devotees. *American Journal of Psychiatry*, 140(4), 416–420. doi:10.1176/ajp.140.4.416.
- Řičan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál s. r. o.
- Salzman, L. (1953). The Psychology of Religious and Ideological Conversion, *Psychiatry*, 16:2, 177-187. doi:10.1080/00332747.1953.11022922.
- Schneiders, S. M. (2003). Religion vs. Spirituality: A Contemporary Conundrum. *Spiritus: A Journal of Christian Spirituality*, 3(2), 163–185. doi:10.1353/scs.2003.0040
- Singh, C. P. (1981). *Hare Krishnas: A Study Of The Deviant Career Of Krishna Devotees* (Disertační práce). Získáno 19. 2. 2022 z <https://www.proquest.com/dissertations-theses/hare-krishnas-study-deviant-career-krishna/docview/303158390/se-2?accountid=16730>
- Smith, J. A. (2004). Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 1, 39–54.
- Smith, J. A., Flowers, P., Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis. Theory, Method and Research*. London: Sage Publications.
- Starbuck, E. D. (1897). A Study of Conversion. *The American Journal of Psychology*, 8(2), 268–308. doi:10.2307/1410942.
- Ullman, C. (1988). Psychological Well-being among Converts in Traditional and Nontraditional Religious Groups. *Psychiatry*, 51(3), 312–322. doi:10.1080/00332747.1988.11024406.
- Vojtíšek, Z. (2007). *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books.
- Weiss, A. S., & Comrey, A. L. (1987). Personality Characteristics of Hare Krishnas. *Journal of Personality Assessment*, 51(3), 399-413. doi:10.1207/s15327752jpa5103_7.
- Werner, K. (2014). *Hinduismus. Náboženství jižní a východní Asie*, 5-58. Získáno 3. 12. 2021 z https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/129252/Religionistika_001-1995-1_4.pdf.
- Zbavitel, D. (1986). *Bohové s lotosovými očima*. Praha: Vyšehrad.

Zbavitel, D. (1993). *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: DharmaGaia

Zbavitel, D. (2007). *Základní texty východních náboženství: 1, Hinduismus*. Praha: Argo.

Přílohy

Seznam příloh:

1. Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce
2. Schéma interview
3. Vzkazy oddaných
4. Informovaný souhlas

Příloha č. 1: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Psychologické aspekty konverze k hnutí Hare Krišna

Autor práce: Anna Sestřenková

Vedoucí práce: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 62 stran a 124 705 znaků

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 64

Abstrakt: Práce se zabývá procesem konverze k hnutí Hare Krišna a jeho psychologickými aspekty. Konverze sama o sobě je dynamickým a emočně nabitým procesem. V teoretické části jsou představeny pojmy náboženství, spiritualita a nová náboženská hnutí, dále se věnují teoriím konverze z oblasti psychologie náboženství a religionistiky. Přiblíženo je historické pozadí hnutí Hare Krišna i jeho aktuální podoba a životní styl s ním spojený. Zmíněny jsou také uskutečněné výzkumy na poli tohoto tématu. Cílem výzkumu této práce, který byl kvalitativní povahy, je popsat proces konverze k hnutí Hare Krišna a interpretovat ho z pohledu samotných oddaných. Výzkumné otázky se týkají motivace ke konverzi, změn názorů a postojů během konverze a dále zkušenostmi oddaných s celým procesem. Výzkumný soubor byl získán nepravidelnými metodami, tvořilo jej 7 respondentů. Sběr dat proběhl formou polostrukturovaného interview. Data byla zpracována metodou interpretativní fenomenologické analýzy. Z rozhovorů vyplynula čtyři hlavní témata, a to hledání předcházející konverzi, shoda s přechozími přesvědčeními, sociální aspekty konverze, názorové a postojové změny.

Klíčová slova: konverze, hnutí Hare Krišna, náboženské obrácení, nová náboženská hnutí

ABSTRACT OF THESIS

Title: Psychological aspects of religious conversion to Hare Krishna movement

Author: Anna Sestřenková

Supervisor: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Number of pages and characters: 62 pages and 124 705 characters

Number of appendices: 4

Number of references: 64

Abstract (800–1200 characters): The work focuses on the process of religious conversion to Hare Krishna movement and its psychological aspects. Conversion itself is a dynamic and emotionally charged process. The theoretical part of this work introduces the concepts of religion, spirituality and new religious movements, It also deals with theories of conversion in the field of psychology of religion and religion. The historical background of the Hare Krishna movement and its current form and lifestyle are also described. Previous researches in this field are also mentioned. The aim of the research of this work is to describe the process of conversion to the Hare Krishna movement and to interpret it from the point of view of the devotees themselves who have gone through this process. The research questions focus on the motivation to convert, changes in opinions and attitudes during the conversion, and the devotees' experiences with the whole process. The research group was obtained by nonprobability methods and it consisted of 7 respondents. Data collection took place in the form of a semi-structured interview. The data were processed by interpretive phenomenological analysis. The interviews revealed four main topics, namely searching before conversion, corresponding previous beliefs, the social aspects of conversion, and changes in attitudes and opinions.

Key words: religious conversion, Hare Krishna movement, new religious movements

Příloha č. 2: Schéma rozhovoru

Informace o respondentovi

Věk:

Pohlaví:

Doba od prvního zasvěcení:

- Jak vypadalo vaše první setkání s hnutím? (Pomocné otázky: *Kdy jste o něm poprvé zaslechl? Jak došlo k prvnímu kontaktu s oddanými (ať už nepřímo – telefon, email, sociální sítě – tak i osobně?)*)
- Jak došlo k tomu, že jste se se přidal k Hnutí Hare Krišna? (Pomocné otázky – *Jaké to pro Vás bylo?*)
- Jaká byla Vaše představa o tom být „oddaným“? (Pomocné otázky – *Co jste si myslel, že Vám hnutí „přinese“ či „vezme“? Jak jste si představoval náplň Vašeho dne jako oddaného?*)
- Lišila se v něčem realita být v hnutí od Vašich představ?
(1) *V čem konkrétně? A jak?*
- Překvapilo Vás něco během procesu začleňování se do hnutí?
(1) *Co to bylo?*
- Jak jste se ze začátku cítil v hnutí?
- Jaké byly Vaše pozitivní zkušenosti spojené se začleňováním se k hnutí?
- Máte nějakou negativní zkušenost z období, kdy jste se přidával k hnutí? (*Tedy v období, kdy jste se již aktivně podílel na dění v hnutí, ale ještě jste se nepovažoval úplně za oddaného*)
(1) *Co to bylo?*
- Co vedlo k Vašemu konečnému rozhodnutí přidat se k hnutí? (Pomocné otázky: *Jak došlo k tomu, že jste si řekl, že chcete být oddaným, že takový život vám vyhovuje a chcete ho?*)
- Jak vypadal Váš život před konverzí k hnutí? (Pomocné otázky: *Jak vypadal Váš denní režim? O co jste se zajímal? Jaké byly Vaše koníčky? Jaké byly Vaše časté myšlenky? Jak jste se cítil spokojený se svým životem? Cítil jste, že žijete naplněný život?*)

- Jaký byl váš vztah k náboženstvím před konverzí (přidáním se) k hnutí?
- Jak vnímáte jiná náboženství aktuálně?
- Měnil se tento postoj k jiným náboženstvím nějakým způsobem v průběhu Vašeho členství k hnutí?
 - (1) Pokud ano – jakým?
- Jaká byla vaše životní filosofie před konverzí k hnutí? (Pomocné otázky – *Jaké bylo Vaše životní motto? Komu či čemu/ V koho či co jste věřil? Lišila se v něčem od nynějších přesvědčení a v čem?*)
- Změnily se Vaše názory konverzí k hnutí? (Pomocné otázky – *Jaké, v čem a jak? Jakým způsobem jste přemýšlel o životě, lidech a vašem okolí předtím a teď?*)
 - (1) Jak jste se stavěl k různým otázkám života a smrti (např. interrupce, asistovaná reprodukce/ umělá oplodnění, sebevražda) předtím a teď?
- Co pro Vás bylo v životě nejdůležitější před konverzí k hnutí?
- Co je pro Vás nejdůležitější aktuálně?

Příloha č. 3: Vzkazy oddaných

Oddaná 1: *„Určitě bych chtěla vzkázat, aby si lidé přečetli knížky Šríly Prabhupády, protože Prabhupáda ten nás zachránil a přinesl tu největší moudrost, na kterou my jsme dávno zapomněli. On se pro nás obětoval a přijel z Indie do Ameriky. Měl s námi soucit. A že tady máme velice vznešenou filozofii, stačí jenom ji přijmout a naplnit ten život k té dokonalosti. Každý hledá štěstí v tom životě, jen nevíme, co je opravdové štěstí.“*

Oddaná 4: *„Chtěla bych vzkázat těm, co to budou číst, že jsem bývala velmi předpopojatá vůči oddaným. Myslela jsem si, že Křišňáci jsou pouze tancující skupina na ulici nabízející knihy. Sama to dnes vlastně na té ulici cítím, že lidé se vůči nám takhle staví a možná to mají stejně jako jsem to měla já. Bylo by hezké, kdyby se více otevřeli Křišna vědomí. Pravděpodobně málokdo tuší, že se za tím skrývá hluboká filozofie, tak pravdivá a tak dokonalá, že uspokojí i vysokého intelektuála, ale najde si v tom něco i osoba méně intelektuální. Zkuste se více Křišna vědomí a opravdové bhakti józe, otevřít, můžete zde totiž najít odpovědi na všechno...“*

Oddaný 6: *„Já bych vzkázal lidem, aby si dali tu práci, aby mohli být sami sebou, protože být sami sebou bude ten největší příspěvek celé společnosti a taky pro ně je to to nejlepší. Nedával bych to do nějakých náboženských věcí, že všichni by měli být oddaní Křišny, ale objevit tu svoji pravou podstatu, spojit se s tím svým pravým já, které je stejně spojené s Křišnou, ale každý si z toho vezme to, co si z toho potřebuje vzít až si to přečte.“*

Oddaný 7: *„Snažte se být, co nejbliž k sobě samým, co nejvíc sami sebou, co nejupřímnější k sobě samým a ten zbytek bude ze srdce vedený. Čím více budeš ochotný být sám sebou a sám se sebou, tak tím blíže jsi tomu božskému vedení, že půjdeš tou cestou, která ti přísluší, která je pro tebe relevantní, která tě bude naplňovat a uspokojovat. A v tom konečném a absolutním hledisku z toho bude seberealizace, ta kultivace toho vztahu s transcendencí v jakémkoli jejím aspektu.“*

Příloha č. 4: Informovaný souhlas

Dobrý den,

jmenuji se Anna Sestřenková a jsem studentkou 3. ročníku oboru psychologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci své bakalářské práce na téma Psychologické aspekty konverze k hnutí Hare Krišna uskutečňuji toto výzkumné šetření, jehož cílem je zjistit, jak probíhá proces konverze k hnutí Hare Krišna a interpretovat ho z pohledu samotných oddaných.

Výzkumné šetření bude probíhat formou polostrukturovaného rozhovoru, který bude s Vaším souhlasem nahráván. Nahráný rozhovor bude přepsán a použit pro následnou analýzu. Chci Vás ubezpečit, že výzkum je zcela anonymní a získané informace použiji pouze pro účely dříve zmíněné. Je Vaším právem kdykoli, dle vlastního uvážení, z výzkumu vystoupit a účast odmítnout.

Pokud by Vám během rozhovoru bylo něco nejasného, neváhejte se na mě obrátit a případné nesrovnalosti společně odstraníme.

Předem Vám děkuji za Vaši ochotu a spolupráci na tomto výzkumu. Je Vám teď vše jasné?

Teď zapnu nahrávání a poprosím Vás o vyřčení souhlasu s účastí na výzkumu a nahrávání rozhovoru.